

ЈАЗИЧНА ПИСМЕНОСТ ВО ПОЧЕТНИТЕ ОДДЕЛЕНИЈА

ИЗВЕШТАЈ
од испитувањето
на почетната состојба

Скопје, декември 2010

БЛАГОДАРНОСТ

Авторите им се заблагодаруваат на сите соработници вклучени во процесот на реализација на оваа студија, особено на учениците, наставниците и директорите на основните училишта во примерокот, коишто одговараа на задаваните тестови и прашалници што се реализираа како дел од ова истражување. Благодарност и до меѓународните експерти Nancy Clair PhD и Richard Holdgrave-Resendez од Miske Witt and Associates Inc. кои ги анализираа наставните планови и програми и ги изработија модулите за обука.

Авторите се благодарни на практичните совети и поддршка од Канцеларијата на УНИЦЕФ, Скопје, пред сè на Нора Шабани, специјалист за образование.

Автори:

м-р Горица Мицковска
м-р Бојана Нацева
м-р Аница Алексова
м-р Ана Мицковска Ралева
м-р Митко Чешларов

Консултанти при изработката и проверката на тестовите:

Тања Андонова Митревска
Лирије Реџеџи
Злата Анчевска

Обработка на податоците:

д-р Бети Ламева

Лектура:

Катица Трајкова

Графичко уредување:

Кома

Ова истражување го спроведе
Македонскиот центар за граѓанско образование (МЦГО) - Скопје.

Ставовите изразени во овој извештај се на авторите и не мора да се совпаѓаат со мислењата и политиката на УНИЦЕФ.

Публикацијата не е уредена според стандардите на УНИЦЕФ.

СОДРЖИНА

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ.....	5
ВОВЕД	11
I ДЕЛ – ПОЈДОВНИ ИНФОРМАЦИИ.....	13
1. ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА ПРОЕКТОТ	13
1.1. Појдовни основи	13
1.2. Анализа на програмите.....	14
1.3. Обука на наставниците.....	17
1.4. Дисеминација на обуката и следење на резултатите од неа.....	18
2. НАОДИ ОД ПРЕТХОДНИ ИСТРАЖУВАЊА	19
2.1. Истражувањата за некои релевантни фактори на постигањата на учениците поврзани со наставниците	19
2.1.1. Знаења на наставниците.....	19
2.1.2. Ставови и верувања на наставниците	22
II ДЕЛ – МЕТОДОЛОГИЈА.....	23
1. ЦЕЛИ НА ИСПИТУВАЊЕТО.....	24
2. КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА	25
3. ИНДИКАТОРИ	26
4. МЕТОДИ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ.....	27
5. ПРИМЕРОК	29
5.1. Избор на училишта	29
5.2. Избор на ученици	31
5.3. Избор на наставници.....	31
5.4. Избор на директори и стручни работници	32
6. ПРИБИРАЊЕ, ОБРАБОТКА И АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ	33
III ДЕЛ – РЕЗУЛТАТИ.....	34
И1. РАЗБИРАЊЕ НА УЧЕЊЕТО И ПОУЧУВАЊЕТО.....	34
1.1. Ставови на наставниците за учењето и поучувањето читање и пишување засновано на инструктивната рамка за јазичка писменост	34
1.2. Методички и педагошки знаења на наставниците.....	37
1.2.1. Општи постигања на наставниците на тестот за методички и педагошки знаења.....	38
1.2.2. Одговори на одделни наставни ситуации.....	39
1.3. Очекувања од учениците поврзани со читањето и пишувањето	47
1.3.1. Знаења и вештини кои треба да ги совладаат учениците до трето одделение	48
1.3.2. Ставови за наставните програми по мајчин јазик	49

1.3.3. Соработка и поддршка во однос на наставата по мајчин јазик.....	50
1.3.4. Фреквенција на користење на различни текстови во наставата поврзана со читање со разбирање	50
1.3.5. Неопходност за обука за различни аспекти од наставата	51
1.3.6. Наставни средства во училищата.....	51
И2. ПОДДРШКА НА ПРОМЕНИ ВО УЧЕЊЕТО МАЈЧИН ЈАЗИК	53
2.1. Задоволство од наставата по мајчин јазик	53
2.2. Мислење за постигањата по мајчин јазик	54
2.3. Соработка меѓу наставниците и поддршка од страна на раководниот за унапредување на наставата по мајчин јазик	55
2.4. Опременост на училиштата за наставата по мајчин јазик.....	56
2.5. Подготвеност на раководниот кадар за поддршка на активностите во проектот и примената на нови приоди во наставата по мајчин јазик.....	58
И3. ПОСТИГАЊА НА УЧЕНИЦИТЕ.....	61
3.1. Постигања на учениците на тестот по читање со разбирање и пишување	61
3.1.1 Постигања на учениците на задачите од Читање	67
3.1.2 Постигања на учениците на задачите од Пишување.....	69
3.2. Подготвеноста на учениците за читање и активности во домот поврзани со читањето пред поаѓање во училиште	73
IV ДЕЛ – КОНСТАТАЦИИ И ПРЕПОРАКИ	77
КОНСТАТАЦИИ	77
ПРЕПОРАКИ	79
ЛИТЕРАТУРА.....	80
ПРИЛОЗИ.....	83

ИЗВРШНО РЕЗИМЕ

Цел на испитувањето

Испитувањето на состојбата пред започнувањето на обуките во проектот *Јазична писменост во почетните оддленија*, имаше за цел да се воспостави методологија и да се обезбедат податоци за состојбите, што понатаму ќе овозможат следење на проектните активности и мерење на влијанието на Проектот врз квалитетот на наставата и врз постигањата на учениците.

Поконкретно:

1. Да се испита разбирањето на учењето и поучувањето по македонски и албански јазик од страна на наставниците од одделенска настава поврзано се принципите на поучување во проектот *Јазична писменост во почетните оддленија*.
2. Да се испитаат педагошките знаења на наставниците поврзани со разбирање на содржините и на педагошките приоди во поучувањето за читање и пишување.
3. Да се измерат постигањата на учениците на крајот на трето одделение на прашања и задачи од подрачјата опфатени со програмата *Јазична писменост во почетните одделенија*.
4. Да се испитаат активностите за подобрување на наставата по македонски и албански јазик на училишно ниво и подготвеноста за поддршка на проектните активности во училиштата вклучени во проектот.
5. Да се проценат специфични потребите за обука на наставниците во Проектот.

Спроведување на испитувањето

Податоците се прибирани на примерок од 15 училишта што се вклучени во проектот *Јазична писменост во почетните оддленија* и 15 училишта (со слични карактеристики) што не се во Проектот. Во секое од нив беше планирано да бидат испитувани директорите на училиштата и претставници на стручната служба - 30 испитаници, по 10 наставници и 20 ученици (на почетокот на IV одделение) во зградата на централното основно училиште. Во училиштата кадешто бројот на наставници и ученици беше помал од бројот предвиден со примерокот, податоци беа прибрани од сите наставници и ученици. Вкупниот број на испитани наставници беше 295, а на ученици 574. Во проектните училишта се прибраа податоци и од директорите на училиштата и претставници на стручната служба (30 испитаници). Ваквиот приод обезбедува веродостојно споре-

дување на состојбите во проектните и не-проектните училишта на почетокот и подоцна во текот на реализација на проектните активности. Училиштата не се репрезентативен примерок на училиштата во поранешната Југословенска Република Македонија и податоците не може да се воопштуваат на сите училишта во земјата.

Податоците беа прибирани со следниве инструменти изготвени за потребите на ова испитување:

- ▶ Скала на ставови за учењето и поучувањето мајчин јазик;
- ▶ Тест за педагошки знаења на наставниците (поврзани со принципите на *Јазична писменост во почетните одделенија*);
- ▶ Прашалник за наставници;
- ▶ Тест по пишување за ученици од III одделение;
- ▶ Тест по читање со разбирање за ученици од III одделение;
- ▶ Прашалник за состојби и навики поврзани со пишувањето и читањето за ученици од III одделение;
- ▶ Прашалник за директорите и стручните работници.

Податоците се обработени за сите испитувани субјекти според определените индикатори и дадени се споредби на почетните состојби во проектните и не-проектните училишта.

Основни наоди од испитувањето

Во табелата подолу се дадени индикаторите, краток опис на секој индикатор и главните наоди поврзани со него.

Во рамките на секој индикатор и за секоја категорија испитаници е констатирано дека **нема статистички значајна разлика меѓу испитаниците од проектните и од не-проектните училишта**. Тоа ќе ги олесни споредувањата меѓу проектните и не-проектните училишта во понатамошните следења на влијанието на проектните активности.

Индикатор	Краток опис	Наоди
Разбирање на учењето и поучувањето мајчин јазик	Ставови на наставниците за учењето мајчин јазик и за поучувањето, кои се засновани врз принципите на програмата <i>Јазична писменост</i> во почетните одделенија.	<ul style="list-style-type: none"> - Наставници во висок степен ги прифаќаат исказите кои опишуваат учење и поучување читање и пишување согласно со разбирањето на учењето и принципите на поучувањето во програмата <i>Јазичка писменост во почетните одделенија</i> - Наставниците од проектните и не-проектните училишта не се разликуваат во степенот на прифаќање на исказите на скалата на ставови за учење и поучување читање и пишување. - Наставниците што држат настава во село и во град не се разликуваат значајно во степенот на прифаќање на исказите на скалата на ставови за учење и поучување читање и пишување, а ниту наставниците од наставата на албански и на македонски наставен јазик.
	Методички и педагошки знаења на наставниците поврзани со приодите што ги промовира Проектот.	<ul style="list-style-type: none"> - Наставниците од проектните и не-проектните училишта не се разликуваат во постигањата на тестот за методички знаења. - Многу од наставните постапки што се сообразени со принципите на <i>Јазичка писменост во почетните одделенија</i> се чини дека се нови за наставниците и тие не ги препознаваат како најсоодветни во определени наставни ситуации. - Методичките постапки што ги бираат наставниците често не се специфични за наставната ситуација. - Наставниците што држат настава на македонски јазик имаат повисоки постигања од наставниците во наставата на албански јазик. - Наставниците од градските училишта имаат повисоки постигања од наставниците во селските училишта.

Индикатор	Краток опис	Наоди
	Очекувања на наставниците од учениците, во врска со постигањата по мајчин јазик.	<ul style="list-style-type: none"> - Генерално, резултатите од истражувањето укажуваат дека не постои значајна разлика помеѓу очекувањата на наставниците од проектните и непроектните училишта, во врска со постигањата на учениците по мајчин јазик. - Единствената значајна разлика која се среќава е во ставот за важноста на способноста за раскажување според слики која наставниците од непроектните училишта во значително повисок број ја сметаат за особено важна, во споредба со оние од проектните училишта.
	Познавање на програмите по мајчин јазик и заемна поддршка и соработка.	<ul style="list-style-type: none"> - Наставниците од проектните и непроектните училишта се изедначени во поглед на нивното познавање на наставните програми по мајчин јазик и соработката со колегите и стручните служби.
Поддршка на промените во наставата по мајчин јазик во проектните училишта	Задоволство од реализацијата на наставата по мајчин јазик и од постигањата на учениците.	<ul style="list-style-type: none"> - Менаџментот на училиштата, главно не е задоволен од наставата по мајчин јазик во сопствените училишта, иако во претодните години наставата била подобрена. - Генерално, за постигањата на учениците во сопствените училишта повеќето испитаници мислат дека се на ниво на програмските барања или пак исти како во други соседни, слични училишта.
	Поддршка за унапредување на наставата по мајчин јазик, вклучувајќи и опременост на училиштето	<ul style="list-style-type: none"> - Повеќето директори и претставници на стручната служба сметаат дека постои добра заемна соработка меѓу наставниците (посебно меѓу наставниците од одделенска настава), и изјавуваат дека наставниците може да сметаат на поддршка во училиштето за внесување новини во наставата по мајчин јазик. - Опременоста на училиштата со специфични средства за наставата по мајчин јазик е просечна, иако станува збор за материјали кои е лесно да се обезбедат. Она со што училиштата се добро опремени се лектирите и детските списанија.
	Информираноста на училишниот менаџмент за проектот и подготвеност за поддршка	<ul style="list-style-type: none"> - Раководниот кадар пред почетокот на проектните активности во училиштето е доволно информиран за целите и активностите на проектот но, не во сите училишта се испланирани активности во училиштето во врска со проектот. - Директорите и стручните работници својата улога најчесто ја гледаат како подржувачи на процесот на професионално доусовршување на наставниците и на обезбедување услови за дисеминација на проектните активности.

Индикатор	Краток опис	Наоди
Постигања на учениците	Постигања на учениците на тестот по читање со разбирање и на тестот по пишување.	<ul style="list-style-type: none"> - Не постои статистички значајна разлика во постигањата на учениците од проектните и не-проектните училишта, на задачите од подрачјето читање со разбирање и од подрашјето пишување. - Освен на една задача (хронолошки подредување на настани) постигањата на учениците по читање со разбирање се речиси во согласност со очекуваните резултати дадени во наставната програма за трето одделение. - Резултатите на задачите во тестот со кои се мереше способноста на учениците за пишување на текст по дадени зборови како и употребата на правописот и потребната лексика, се пониски од очекуваните резултати пропишани во наставната програма за трето одделение. - Учениците од градските училишта имаат значително повисоки резултати по читање со разбирање и пишување, од учениците што учат во училишта во село. - Учениците што учат на македонски јазик имаат повисоки постигања од учениците што учат на албански јазик.

Препораки

Замајќи ги предвид претходно дадените наоди се очекува дека доследната и квалитетна реализација на програмата на Проектот *Јазична писменост во почетните одделенија*, следена со континуирана поддршка на наставниците во текот на реализацијата, ќе го подигне нивото на методичко и педагошкото знаење на наставниците и постигањата на учениците во проектните училишта. При тоа, покрај осмислената и разработената програма за обука би било корисно да се преземат следниве активности:

Со раководните тимови во училиштата

- ▶ УНИЦЕФ/БРО пред почетокот на обуките во училиштата да организираат средби со директорите и стручните работници во училиштата каде тие ќе се информираат за Проектот, текот на активностите, обврски на различните училишни тимови и очекуваните резултати. Раководните и стручните тимови во училиштата треба да обезбедуваат соодветна поддршка на наставниците за обука, како и да обезбедуваат услови за дисеминација на стекнатите сознанија од семинарите (интерни семинари, отворени часови).
- ▶ Во училиштата Проектот да се третира како проект за подобрување на јазичките компетенциите на учениците на ниво на цело училиште и во таа смисла на наставниците од одделенска настава да им се обезбеди поддршка од наставниците по мајчин јазик (македонски и албански јазик) како и од наставниците по странски јазици од погорните одделенија, коишто би им помогнале во подигање на нивото на знаењата од подрачјата читање и пишување.
- ▶ Да се укаже на важноста на создавање на читачки катчиња во училниците кои ќе бидат збогатувани и со книги изработени од учениците, а исто така потенцира важноста на активности во паралелките, но и на ниво на одделенија преку кои ќе се обезбедува можности за размена на мислења за прочитани книги меѓу учениците.

Со креаторите и реализаторите на обуките

- ▶ Да се води грижа обуките во училиштата да се реализираат низ соодветно балансиран активности кои ќе овозможат подигање на методичките и педагошките знаења на наставниците за јазичко описменување на учениците.
- ▶ На обуките да се дискутира, да се промовира и инсистира на повеќе диференциран приод, да се почитуваат искуствата на децата, да се користат различни кооперативни техники за учење, како и да се користи поширок репертоар на разновидни текстови.
- ▶ На обуките да се потенцираат специфични приоди во поучувањето и да се поврзуваат со специфичните цели во учењето читање и пишување како контрапункт на користење само униварзални методи на поучување.
- ▶ Дел од обуките да бидат посветени на примена на научените принципи и стратегии на поучување преку задачи поврзани со специфични цели во учењето на читање и пишување. Најдобрите примери да се објават во форма на прирачник, со цел да се промовира добрата пракса и да се обезбеди одржливост на проектните резултати по неговото завршување.

ВОВЕД

Во добро планираните акциски проекти, особено во оние од пошироки размери, вообичаено е пред почетокот на проектните активности да се направи испитување на почетната состојба.

Во овој извештај се поместени сознанијата од испитувањето на почетната состојба пред започнувањето на проектните активности во проектот *Јазична писменост во почетните одделенија*, што се однесуваат на наставата по мајчин јазик во првиот циклус на одделенската настава. Проектот го реализираат Бирото за развој на образованието и УНИЦЕФ - канцеларија Скопје, а испитувањето за нивни потреби го спроведе Македонскиот центар за граѓанско образование.

Концептуалната рамка во испитувањето е поставена врз основа на анализата на фактори што би можеле да влијаат на ефектите од проектните активности, а кои се среќаваат во истражувања за ефективна настава по читање со разбирање и пишување и фактори поврзани со постигањата на учениците по читање и пишување. Оттука испитувањето се обиде да обезбеди одговори на следниве прашања:

- ▶ Какви се ставовитете на наставниците кон учењето и поучувањето на читање со разбирање и пишување?
- ▶ Какви се педагошките знаења на наставниците поврзани со наставата по мајчин јазик во почетните одделенија пред тие да бидат обучени?
- ▶ Какви се перцепциите на наставниците за важноста на одделни содржини и вештини поврзани со читањето и пишувањето и очекувањата од учениците?
- ▶ Колкава е потребата од обука на наставниците за некои аспекти од поучувањето за читање со разбирање и пишување, а се поврзани со модулите во проектот?
- ▶ Каква е поддршката на наставниците од страна на другите наставници, раководниот кадар и стручната служба на училиштето за унапредување на наставата по мајчин јазик?
- ▶ Каква е состојбата со опременост на училниците и училиштата со специфични средства и материјали потребни за наставата по мајчин јазик?

При тоа беа споредувани состојбите во избрани проектни и непроектни училишта.

Извештајов им е првенствено наменет на раководителите и реализаторите на Проектот. Затоа, во него, најголемо внимание им е посветено на резултатите

од испитувањето, кои се дадени во третиот дел. Првиот и вториот дел од извештајов содржат основни информации за Проектот и за методологијата на испитувањето. Резултатите се дадени доста детално, со цел да послужат за планирањето на проектните активности, како и за подоцнежните евалуации. На крајот се дадени најзначајните констатации и извесни препораки кои авторите на испитувањето си дозволија да ги извлечат врз основа на резултатите.

I ДЕЛ – ПОЈДОВНИ ИНФОРМАЦИИ

Во овој дел се дадени основни информации за проектот *Јазична писменост во почетните одделенија* и за активностите кои до сега се спроведени. Даден и е преглед на наоди од истражувања за факторите на успехот на учениците што се поврзани со наставниците. Тоа претставуваше појдовна основа во испитувањата на состојбите пред почетокот на реализацијата на проектните активности.

1. ОСНОВНИ ИНФОРМАЦИИ ЗА ПРОЕКТОТ

1.1. Појдовни основи

Со оглед на фактот дека секоја реформа е долготраен процес, потребно е многу внимателност и постапност во воведувањето промени. Пред се, треба да се процени што може да предизвика секој чекор од реформата во училиштата, меѓу наставниците, учениците и родителите. При планирањето и спроведувањето на промените треба да се сочуваат позитивните педагошки искуства, значајните елементи во вкупното педагошко наследство, но и да се прифатат идеи од други земји, кои ќе го подобрат квалитетот на системот за образование и воспитание. При тоа, значајно е да се има критериум на селективност со оглед на тоа дека веќе определени модели на организација на наставата и учењето се покажале посупешни од други модели. При воведувањето на промените нужно е да се најде мера меѓу новото и она што веќе добило позитивна потврда во училиштата. Треба да се антиципираат ефектите од промените: дали тие ќе предизвикаат забуна, отпор, или од самиот почеток ќе ги придобијат и ќе ги мотивираат училиштата за соработка и самите да ги прифатат промените, со цел да се менува и подобрува квалитетот на воспитно-образованиот процес.

Имајќи го предвид сето погоре наведено, Бирото за развој на образованието ја подготви Концепцијата за деветгодишно основно воспитание и образование со нов наставен план за основното училиште која со решение на министерот за образование и наука започна да се спроведува од учебната 2007/08 година. Следејќи ги принципите на основното воспитание и образование определени во Концепцијата (пред се, принципот на општообразовен карактер на основното училиште, принципот на квалитет на образованието и меѓународната

споредливост на знаењата, принципот на активно учество на учениците и принципот на најдобар интерес на детето) беа развиени наставните програми по одделните предмети дефинирани со наставниот план на основното училиште. Во наставните програми се определуваат целите за определен развоен период (I-III, IV –VI, VII - IX одделение), целите по одделенија, конкретните цели со избор на содржини, поими што треба да се усвојат и примери на активности и методи со коишто наставникот може да ги реализира предвидените цели. Исто така, програмите нудат дидактички насоки на наставникот, како и општи упатства за следење на постигањата на учениците.

Самиот факт што со новата Концепција шестгодишното дете станува ученик повлече со себе промени во сите важни сегменти на воспитно-образовниот процес. Не беше можно само да се прилагодат старите програми, едноставно да се преземат или да се направи друга импровизација. Неопходно беше да се постават нови цели и определат содржини прилагодени на карактеристиките на шестгодишните деца. Мислењето на детето на оваа возраст е конкретно, нагласен е интересот за игра и сите видови на комуникација, детето е отворено и љубопитно, владее со усмениот говор во обем што обезбедува комуникација, а во некои аспекти на говорот дури и се приближува до говорот на возрасните.

Но, во времето кога се развиваа наставните програми се имаше предвид опфатот на децата во градинките на петгодишна возраст (во 2006 година беше помал од 20 %) така што, при определувањето на целите и очекуваните резултати свесно се поддржаа „ниски очекувања“ по одделни наставни предмети за првиот развоен период (I-III одделение) во споредба со другите земји од Европската Унија, со идеја дека со имплементација на програмите веднаш ќе започне и нивна континуирана евалвација, следење на постигањата на учениците, како и континуирана работа со наставниците во однос на методите за работа со учениците и во начинот на постигнувањето на целите и подобрување на разбирањето на квалитетот на наставата.

1.2. Анализа на програмите

Бирото за равој на образованието (БРО), од горенаведените причини, во интерес на подигање на квалитетот на образованието, поддржува реализација на определени програми насочени, пред се, на зајакнување на ефективноста, што подразбира подобрување на постигнувањата на учениците и на очекуваните резултати по одредени предмети, пред се, на ефективноста по наставниот предмет македонски јазик, албански јазик, турски јазик и српски јазик како мачин јазик. Во таа смисла, имајќи ги предвид резултатите од PIRLS (Progress in International Reading Study) за земјата коишто спаѓаат меѓу најниските во Источна Европа се наметна потребата да се вложат напори за зајакнување на капацитетите за изведување на висококвалитетна настава по мајчините јазици во основното образование (македонски јазик, албански јазик, турски јазик и српски јазик).

Бирото за развој на образованието во соработка со Канцеларијата на УНИЦЕФ во Скопје во текот на 2008 година започна со реализација на активности на програмата *Јазична писменост во почетните одделенија* со цел да се развие наставната програма којшто ќе им овозможи на учениците (и на наставниците) да го следат развојот и да се создадат планови за постигнување на конкретните цели, како и планови за реализација на наставните часови по мајчин јазик од I-III одделение. Активностите што се реализираа во текот на 2008 година од страна на меѓународни експерти д-р Ненси Клер, и Ричард Холдгрив-Ресендез беа насочени кон:

- ▶ анализа на наставните програми по мајчин јазик од I-III одделение;
- ▶ компаративна анализа со наставните програми од другите земји со цел да се согледаат соодветните содржини, очекувања и организацијата на наставата;
- ▶ одредување на пошироки цели (стандарди) за мајчин јазик;
- ▶ изработување на план за обука по наведените предмети.

Анализата, пред се, го потврди она што беше, на некој начин, предвидено со донесувањето на новите наставни програми, а тоа е дека во споредба со наставните програми од другите земји нашите наставни програми (од I-III одделение) имаат главно ниски очекувања.¹

Во однос на основната структура на наставната програма за мајчин јазик (македонски јазик, албански јазик, турски јазик и српски јазик) се нуди препорака за нејзино зајакнување со што ќе прерасне во поефикасен документ за давање на насоки во наставата, учењето на учениците и оценувањето. Имено, целите се организирани во три групи (цели што се однесуваат на I-III одделение, цели на наставниот процес за секое одделение и специфичните цели за секое одделение посебно). Целите што се однесуваат на I-III одделение ги вклучуваат очекувањата соодветно на развојниот период, но кај постоечките цели, според експертите, недостасува експлицитна хиерархија. Некои од целите се пошироко формулирани, додека пак, некои се потесно формулирани. На пример, кај *целите за развојниот период од I-III одделение*, една пошироко формулирана гласи „да се развие чувство на припадност на Република Македонија со изучување на македонскиот литературен јазик, додека друга е поконкретна цел и гласи „да се усвои и вежба основното пишување“. Во таа насока е дадена препорака (со цел да се развие покохерентен документ за наставната програма којашто ќе им овозможи на наставниците да го следат напредувањето на

1 Следните примери се од наставната програма за македонски јазик кои укажуваат на тоа дека очекувањата се прениски.

- Програмата укажува на тоа дека во второ одделение учениците треба да се научат на „прецизно графичко прикажување на елементите на буквите“. Ова е аспект од свеста за пишаното и концептите на пишувањето и треба да се развива во првото одделение. Учениците треба да знаат како да ги пишуваат најголемиот број на букви до крајот на првото одделение.
- Наставната програма укажува на тоа дека во второ одделение учениците треба да „научат да ги делат зборовите на слогови“. Ова е аспект од фонолошката свест и треба да се развива во првото одделение.
- Наставната програма укажува на тоа дека во трето одделение учениците „стекнуваат претстава за простите и редните броеви и ги разликуваат едни од други“. Ова е аспект од свест за пишаното и треба да се развива во првото одделение. Учениците би требало да умеат да ги разликуваат буквите и броевите во првото одделение.

учениците и да се создадат цели и планови за изведување на содржините и планирањата за наставните часови), да се размисли за 1) одредување на пошироки цели (стандарди) за читање и пишување; 2) одредување на теми коишто ги организираат компонентите на читањето и пишувањето (содржини) и 3) одредување на индикатори, очекуваните или претпоставените вештини (по одделенија) или циклуси.

И при развивањето на програмите во компоненти (или теми), како што е претходно споменато, на трите групи на цели им недостасува организациската хиерархија во рамки на наставните програми, а повторувањето на целите во рамки на програмските подрачја го отежнува следењето на суштинските компоненти на писменоста и исказот за тоа што учениците треба да го знаат и умеат да прават до крајот на секое одделение. Во анализата се дадени неколку општи размислувања:

- ▶ многу од целите се поврзани со развојот на пишувањето и на јазикот со помал акцент на другите компоненти на читањето и пишувањето вклучувајќи го разбирањето;
- ▶ многу од целите на разбирање се јавуваат во програмското подрачје литература наспроти програмското подрачје основи на читање и пишување.
- ▶ има малку цели за поддршка на фонолошката свест, разбирањето, декодирањето и знаење на зборовите, фондот на зборови, флуентноста и процесот на пишување.
- ▶ има повеќе можности за учениците да бидат покреативни во пишување и раскажување приказни во првото одделение. Во целите, методите и активностите за второ и трето одделение се користат формулации како „соодветно“ и „точно“ многу почесто отколку за оние од прво одделение. Можеби има преголемо нагласување на граматиката во второ и трето одделение што може да предизвика крутост во континуираното развивање на писменоста кај учениците.
- ▶ додека во наставната програма пишувањето е застапено во форма на пишување букви, зборови и реченици, има малку можности за учениците да го следат процесот на пишување (подготовка за пишување, нацрт верзија и ревизија, уредување и објавување) за да направат портфолио од изработките.
- ▶ во трето одделение има вовед во читање и пишување на латиничното писмо преку нешто што се чини дека е пишување на македонскиот јазик со латинично писмо. Нејасно е зошто учениците го учат латиничното писмо преку македонскиот јазик кој се предава со кирилица. Учениците би можеле да го учат латиничното писмо од нивните часови по англиски јазик.

Анализата наведува дека некои од специфичните цели се повторуваат во програмските подрачја и одделенија. Претпоставката е дека активностите за учењето ќе бидат понапредни до третото одделение, меѓутоа, специфичните

цели би требало да се надоградуваат една врз друга и да бидат лесни за следење.

Инаку, анализата не се задржува само на „слабите“ или „добрите“ страни на програмите, туку истовремено дава препораки за допрецизирање, рекомпонирање или истакнување на определени делови (цели, содржини, дидактички насоки и сл.) во наставните програми.

Така, како значајно се истакнува поглавјето од наставната програма насловено како „Дидактички препораки“, за сите одделенија каде се наведува дека „наставниот предмет мајчин јазик (македонски јазик, албански јазик, турски јазик и српски јазик) овозможува интегрирано планирање на наставниот процес со следните предмети: познавање на животната околина, математиката, уметничко образование, музичко образование и физичко образование“. Но, наставната програма не дава насоки за тоа како да се интегрираат јазикот и содржините. Развојот на наставни програми со тематски целини може да претставува еден начин за интегрирање на содржините. Понатаму, поглавјето Дидактички препораки (прво одделение) опфаќа „методи, форми и алатки за наставната работа“ што ги опфаќаат „сите интерактивни, современи и модерни методи... со фокус на методот на игра, методот на проблем и откритие (истражувачки метод како најсоодветен за спецификите на учење на учениците на таа возраст“. Меѓутоа, документот не спомнува кои се тие современи и модерни методи. Постојните активности во наставната програма се или игри или вежби за кои често пати недостасуваат конкретни инструкции за наставникот.

1.3. Обука на наставниците

Врз основа на согледувањата од анализата тимот на експерти подготви програма за обука на обучувачи со цел наставниците преку наставата да ги имплементираат дадените препораки за наставните програми.

Бирото за развој на образованието заради вклучување на што поквалитетни наставници, односно наставници кои по своја желба и мотив се определија за подобрување на наставата по мајчин јазик по пат на јавен конкурс направи селекција на педесетина наставници (дел од нив кои ја изведуваат наставата на македонски јазик, дел на албански, турски или српски јазик) со обврска:

- ▶ да ја следат обуката структурирана во семинари од вкупно 49 часови;
- ▶ да го применат стекнатото знаење во реализацијата на наставата (со поддршка на советниците на БРО); и
- ▶ да вршат обука со наставници кои изведуваат настава од I до III одделение (откако самите во рамките на своите училишта ќе одржат обука за сите други наставници што реализираат настава од I до III одделение и за тоа ќе бидат препорачани од советниците и меѓународниот тим на обучувачи).

Главните цели на обуката за *јазичка писменост* беа:

- ▶ да се продлабочи разбирањето на квалитетот на наставата по мајчин јазик од страна на наставниците;
- ▶ да ги применуваат новостекнатите знаења во наставата и со тоа да станат поефективни наставници;
- ▶ да се подобрат и постигањата на учениците по предметот мајчин јазик (македонски јазик, албански јазик, турски јазик, српски јазик);
- ▶ да се подобрат резултатите на учениците по мајчин јазик во рамките на меѓународните компаративни истражувања и студии.

Во текот на 2009 и 2010 година се одржаа обуки со наставниците структурирани во 4 семинари, или изразено во часови наставниците следеа обука од 49 часови.

1.4. Дисеминација на обуката и следење на резултатите од неа

По обуката на наставниците и советниците од Бирото за развој на образованието започна фаза на дисеминација на обуките и тоа прво во рамките на училиштата² од коишто доаѓаат обучените наставници. Наставниците, под менторство на советниците, стекнатите знаења од семинарите веќе ги применуваат на своите часови по мајчин јазик, а во периодот октомври-декември треба да одржат обука за сите наставници што реализираат настава од од I до V одделение во нивните училишта.

По препораката од успешно спроведената обука, овие наставници, по добивањето на сертификатот за обучувачи, со поддршка на Бирото за развој на образованието ќе спроведат обука за сите одделенски наставници во земјата.

Реализирањето на новите приоди во јазичната писменост ќе биде следено од страна на Бирото за развој на образованието, како од аспект на квалитетот на реализираната настава, така и од аспект на резултатите што ги постигнуваат учениците.

---

² Обуките во 15 проектни училишта кои се примерок во ова испитување (Прилог 2) започнаа после спроведеното прибирање податоци.

2. НАОДИ ОД ПРЕТХОДНИ ИСТРАЖУВАЊА

2.1. Истражувањата за некои релевантни фактори на постигањата на учениците поврзани со наставниците

Учењето да се чита и пишува е сложен процес. Затоа истражувачите трагаат по факторите кои наставата по читање и пишување ја прават ефективна. Покрај факторите поврзани со учениците и социјалната средина од која доаѓаат, на кои училиштето малку може да влијае, најчест предмет на истражување се ставовите, знаењата и праксата на наставниците.

Според некои истражувања (Greenwald, Hedges & Laine, 1996; Mosenthal, Lipson, Torncello, Russ & Mekkelsen, 2004; Sanders & Horn, 1994) во Reutzel R., J. A. Dole, R. Sudweeks, P., S. Read, J. A. Smith, B. Donaldson, C. D. Jones, K. Herman (2007, стр. 2) наставникот е највлијателен поединечен фактор којшто влијае на образовниот развој на ученикот. Според тие истражувања тој е повлијателен од семејството, средината и училиштето во кое ученикот учи. Според други истражувања (Rowen, Correnti and Miller) други фактори, како образованието на родителите се повлијателни. Тие укажуваат на низа методолошки прашања во врска со откривањето на влијанието на одделни фактори врз постигањата и напредокот на учениците.

2.1.1. Знаења на наставниците

Кога се работи за наставникот најчесто се истражувани ставовите во врска со читањето и наставата по читање, неговите знаења на содржините што ги предава и педагошките и методичките знаења.

Најголем број истражувања поаѓаат од теоретската рамка што ја поставил Шулман (Shulman (1986, 1987) според Reutzel (2007). Шулман прво издвоил две категории знаења на наставникот: *содржински знаења* и *педагошки знаења*, а потоа додал и *педагошки знаења поврзани со содржините* или во наша терминологија *методички знаења*.

Содржински знаења

Содржинските знаења се знаењата од предметна област што наставникот ја предава. Некои истражувачи Paris, Wixson & Lipson ((1983), според Reutzel (2007)) нив ги нарекуваат *декларативни знаења* за предметот. Тие најчесто се проценувани преку прокси мерки, како што се степен на образование, содржина на курсевите што наставниците ги слушале, преку тестови на знаења.

Да се измери предметното знаење потребно за предавање читање и пишување е многу посложено отколку што е мерењето на содржинските знаења во други предметни области. Тоа е затоа што читањето и пишувањето нема содржинско јадро како што го имаат другите наставни предмети, а добрите читачи и пишувачи потешко може да го идентификуваат содржинското знаење кое ги прави да бидат добри. (Reutzel (2007) стр. 4).

Содржинските знаења во областа на читањето и пишувањето често се дефинираат преку стандардите за обука или за компетенции на наставниците во одделна област. Така Националниот совет за акредитација на образованието на наставници има дефинирано стандарди за образование на наставниците во САД (NCATE, 2007), а нив за областа на читањето и пишувањето ги има надградено Меѓународната асоцијација за читање (IRA, 2010). Дури и кога се дадени индикатори тие не се едноставни за мерење.

Некои понови истражувања за читањето (Moats & Foorman (2003), McCutchen et al. (2002) според Reutzel et al. (2007)) покажуваат дека зголеменото содржинско знаење на наставниците влијае на повисоки постигања на учениците.

Педагошки знаења

Педагошките знаења според Шулман се однесуваат на “општото однесување на наставникот во наставата кои е во корелација со постигањата на учениците на стандардизирани тестови” (Shulman, 1987, p. 6), според (Reutzel (2007) стр. 7) или на друг начин кажано тоа се знаењата на наставникот за тоа како да ја изведува наставата.

Има многу истражувања кои ја испитувале поврзаноста на педагошките знаења со постигањата на учениците. Бидејќи програмата *Јазичка писменост во почетните одделенија* не ги опфаќа општите педагошки знаења, овде нема да ги прикажваме резултатите од истражувањата што се однесуваат на нив.

Специфични методички знаења

Најважна компонента на знаењата на наставникот, според Шулман (Shulman's (1986, 1987) според (Reutzel (2007) стр. 8) се педагошките знаења за предметот, што во нашиот педагошки контекст се однесува на познавање на специфичната методика на предметот, односно знаењата како треба да се одвива наставата и учењето по одделен наставен предмет.

Наставниците треба да ги имаат сите видови знаења за успешно да ја изведуваат наставата по читање и пишување. Но, она што го учат во текот на студиите е *препорачана практика*, а наставникот тие знаења ги надградува како резултат на искуствата од реалната практика. Тие знаења Fenstermacher (1994, според Reutzel (2007) стр. 8)) ги нарекува “практични знаења”. Тие се многу индивидуални, а често се имплицитни, но во голема мерка ја определуваат наставната практика.

Поаѓајќи од концептуалната рамка на Шулман и констатациите на Националниот панел за читање National Reading Panel (NRP, 2000) дека голем дел од

инструментите во истражувањата не се релијабилни, Рутцел со соработниците (Reutzel (2007) изготвиле Скала за мерење на знаења за настава по мајчин јазик (Literacy Instruction Knowledge Scales (LIKS) за потребите на проектот: Знаења на наставниците за читањето и пишувањето во почетните одделенија (Primary Grade Reading & Writing Teacher Knowledge Project). Поточно, намена на скалата е да го оцени знаењето на наставниците од 1-3 одделение за ефективна настава по читање и пишување базирана на сознанија од истражувања.

Врз основа на обемно проучување на литература изготвена е таксономија на знаења на наставниците која покрива 20 подрачја во читање и 20 подрачја во пишување. Скалата се состојат од еден тест со задачи со повеќечлен избор (содржински знаења од јазик, наставни ситуации кои бараат примена на педагошки, методички знаења и знаења за учењето на децата, како и познавање на целите на наставата) и скала на проценка на наставата врз основа на непосредна опсервација. Инструментот имал добри мерни карактеристики. (Reutzel and all (2007). Меѓутоа, кога по три години ја провериле предиктивната вредност дошле до сознание дека “Резултатот на скалата објаснува само 1-4% од вкупната варијанса на резултатите по читање на Станфорд 10 прв тест по читање.” (Reutzel (2010, слајд 21).

Друга група истражувачи од Универзитетот во Мичиген се обидела да конструира инструменти што ќе ги мерат педагошките знаења (Rown at all, 2001). И нив појдовна основа им било Шулмановото сфаќање за педагошките и методичките знаења на наставникот. Тие ги испитувале постигањата на учениците во следниве подрачја: анализа на зборови, разбирање на прочитаното и пишување, од една страна и од друга страна колку наставниците ги познаваат содржините, мисловните процеси кај учениците и педагошките стратегии за наставата по читање и пишување.

Знаењата на наставниците биле испитувани со прашања кои се состоеле од куси, реалистички описи на наставни ситуации и барање да се избере еден од понудените одговори за тоа како во таквата ситуација треба да се постапи. Еден од понудените одговори бил точен, а повеќе биле неточни. (Rown at all, 2001, стр.5). Во извештаите не се прави анализа на влијанието само на знаењата на наставникот врз постигањата на учениците, туку на целиот приод во училиштето. Најдени се разлики во ефективноста на приодите во наставата (3 различни програми за унапредување на наставата) врз постигањата на учениците во читање и пишување, кои биле мерени со стандардизирани тестови. (Rown at all, 2009).

Врз основа на прегледот на резултатите од истражувањата може да се заклучи дека мерењето на педагошките и методичките знаења на наставниците за настава по јазик е сложено и тешко се изготвуваат инструменти со добри психометриски карактеристики.

Сознанијата за поврзаноста/влијанието на педагошките знаења на наставниците со постигањата на учениците не се еднозначни.

2.1.2. Ставови и верувања на наставниците

Врз основа на прегледот на литературата заклучивме дека нема многу истражувања во кои има успешни обиди да се открие сет на ставови на наставниците, како личен однос кон читањето и пишувањето. Во врска со ставовите на наставниците воопшто, истражувањата покажале дека тие може да се менуваат како резултат на додипломското образование и на стручното усовршување. Овој наод е важен за тие што воведуваат промени затоа што “доколку наставниците имаат predispozicii да се менуваат, тогаш промените се можни. Без промената на ставовите е исклучително тешко да се влијае на промената на наставната практика. Повеќето истражувања кои ги мереле ставовите покажале дека ставовите се промениле како резултат на интервенциите што се преземени, што покажува дека најмалку една од важните претпоставки за промена на наставниците е подложна на влијание на учењето” (National Reading Panel, (2000 стр. 5-14). Тие констатирале и дека “има малку истражувања за тоа како наставниците може да бидат поддржани во подолг период за да се обезбеди трајна имплементација на новите методи и влијание врз постигањата на учениците” (National Reading Panel, (2000 стр. 5-2)

II ДЕЛ – МЕТОДОЛОГИЈА

Во овој дел е даден караток опис на користената методологија во испитувањето на почетната состојба, и тоа: информации за целите на испитувањето, концептуалната рамка, индикатори на испитувањето, користени инструменти, примерок, прибирање, обработка и анализа на податоците.

Поаѓајќи од намерата да се следи квалитетот на примената на приодите во читање со разбирање и пишување во проектот *Јазичка писменост во почетните одделенија*, како и резултатите што ќе ги постигнуваат учениците, неопходно беше да се обезбедат релевантни информации за почетната состојба пред да започнат проектните активности. За да се обезбедат такви информации избравме методолошки приод кој е базиран на следниве принципи:

1. Насоченост кон потребата за информации поврзани со евалвација на целите на проектот и влијанието на проектните активности;
  - ▶ Обезбедување основа за континуиран мониторинг и евалвација на реализацијата;
  - ▶ Обезбедување податоци кои може да се користат во планирањето и организирањето на проектните активности;
2. Обезбедување основа за донесување понатамошни судови и одлуки за постигање повисоки резултати, посебно на ниво на резултати и влијанија;
3. Можност за повторување во наредни мерења и
4. Рационалност од аспект на времетраење, вклучени човекови ресурси и средства.

Во испитувањето користевме квантитативен и квалитативен приод и соодветни инструменти.

1. ЦЕЛИ НА ИСПИТУВАЊЕТО

Испитувањето го реализиравме пред да започнат обуките на наставниците во проектните училишта. Врз основа на целта на Проектот: *да се подигне нивото на знаења и вештини на наставниците, за да се подобат постигањата на учениците по мајчин јазик*, намерата на ова испитување е да се обезбедат релевантни информации за почетната состојба кои ќе послужат како основа за мерење на влијанието на проектот – поквалитетна настава и повисоки постигања на учениците.

Цели на ова испитување се:

1. Да се обезбедат информации за почетната состојба за наставниците по мајчин јазик во однос на:
  - ▶ нивните ставови кон поучувањето и учењето читање со разбирање и пишување и
  - ▶ нивните методички, односно педагошки знаења релевантни за реализација на наставата во *Јазична писменост во почетните одделенија*.
2. Да се обезбедат информации за постигањата на учениците на крајот на трето одделение на прашања и задачи од читање со разбирање и пишување.
3. Да се проценат активностите за подобрување на наставата по мајчин јазик на ниво на училиште.
4. Да се проценат специфичните потреби на наставниците за обука.

2. КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА

Во испитувањата на почетната состојба, врз основа на прегледот на истржувања на факторите што битно влијаат на постигањата на учениците се определивме да ги испитаме состојбите во проектните училишта и разликите меѓу проектните и непроектните училишта во однос на:

Фактори поврзани со наставникот

- ▶ Педагошки знаења за предавање мајчин јазик
- ▶ Ставовите кон учењето мајчин јазик и кон специфичните педагошките приоди во поучувањето читање со разбирање и пишување
- ▶ Очекувања од учениците во областа на читањето и пишувањето
- ▶ Познавањето на наставните програми
- ▶ Обученост на наставниците за специфични методи за поучување читање и пишување во почетните одделенија

Фактори поврзани со социо-економската средина

- ▶ Образование на родителите
- ▶ Број на книги во домот
- ▶ Навики во домот поврзани со читањето и пишувањето
- ▶ Предзнаења на учениците пред поаѓањето во прво одделение

Фактори поврзани со училишната средина

- ▶ Взаемна поддршка на кадарот во училиштето
- ▶ Опременост на училиштето и училниците за наставата по мајчин јазик

Покрај тоа во проектните училишта е испитувана информираноста и односот на раководниот кадар кон проектот *Јазична писменост во почетните одделенија*, поконкретно:

- ▶ Задоволството со тековните состојби во наставата и постигањата по мајчин јазик
- ▶ Активности за подобрување на наставата по мајчин јазик
- ▶ Поддршката на наставниците за предавање мајчин јазик
- ▶ Информираност и подготвеност за поддршка на проектните активности.

3. ИНДИКАТОРИ

Индикаторите дадени подолу, ги дефиниравме посебно за ова испитување врз основа на целите и активностите на Проектот и беа мерени во текот на спроведувањето на испитувањето.

И1 - Актуелно разбирање на учењето и поучувањето на учениците од страна на наставниците и компатибилност со начинот на поучување заснован на принципите на учењето во Јазична писменост во почетните одделенија. (Разбирање на учењето и поучувањето мајчин јазик)³

- ▶ Ставови за учењето мајчин јазик и за поучување засновано на принципи на *Јазична писменост во почетните одделенија*.
- ▶ Методички и педагошки знаења на наставниците согласни со природот во *Јазична писменост во почетните одделенија*.
- ▶ Очекувања на наставниците во врска со постигањата на нивните ученици во читање со разбирање и пишување.
- ▶ Познавање на наставните програми по македонски јазик односно албански јазик и во наредните циклуси на основното образование.

И2 - Поддршка на наставата по мајчин јазик од страна на менаџментот во училиштето (Поддршка на промени во наставата по мајчин јазик)

1. Колку директорите и претставниците од стручните служби
  - ▶ се задоволни од наставата по мајчин јазик, посебно во одделенска настава
  - ▶ се задоволни од постигањата во читање со разбирање и пишување во одделенска настава (споредено со други слични училишта и споредено со очекувањата предвидени со наставната програма).
2. Поддршка на наставниците во наставата по мајчин јазик.
3. Опременост со специфични средства за наставата по мајчин јазик.
4. Подготвеноста на директорите и претставници од стручните служби за поддршка на примената на нови приоди во наставата по мајчин јазик.

И3 - Постигања на учениците

Постигања на учениците на тест по читање со разбирање и на тест по пишување, во кој се вклучени прашања кои мерат разбирање на текст, вокабулар, декодирање и анализа на зборови, како и фонолошка свест, употреба на правописот и потребна лексика.

³ Индикаторот е даден како што беше формулиран во Логичката рамка за истражувањето (Прилог 1), а во заграда се дадени скратени називи што се користат понатаму во текстот.

4. МЕТОДИ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ

Соодветно на дефинираните индикатори, во ова испитување беа користени следниве извори и методи за прибирање на податоци:

► Испитување на наставниците

Податоци за: актуелните методички и педагошки знаења на наставниците за почетното описменување, нивното разбирање на учењето на читање и пишување, како и за нивните ставови како тоа треба да се подучува, прибравме со тест составен од виџети (куси описи) на наставни ситуации поврзани со почетно јазично описменување и со скала на ставови за почетното описменување. Податоците за наставната пракса: очекувањата од учениците, познавањето на наставните програми и обученоста на наставниците за користење интерактивни приоди при поучувањето на учениците во читање со разбирање и пишување, ги прибравме со прашалник.

Сите три инструменти беа технички поместени во Прашалник за наставниците за чие одговарање беше потребно околу 50 минути.

► Оценување на јазичната писменост на учениците

Со посебно подготвени тестови и нивно спроведување на почетокот на 4-то одделение, прибравме податоци за знаањата и вештините на учениците стекнати до крајот на 3-то одделение во читањето со разбирање и пишувањето. Исто така прибравме и податоци за состојби и навики во фамилијата на тестираните ученици коишто кои се однесуваат на јазичната писменост.

Двата теста и краткиот прашалник, беа поместени во една тест книшка. За одговарање на секој тест беше потребно по околу 45 минути. Тестовите беа задавани посебно во текот на два последователни дена, а на крајот од тестирањето во вториот ден учениците го одговорија прашалникот.

► Испитување на директорите и претставници од стручната служба

Податоците за состојбите во наставата по мајчин јазик, поддршката на наставниците во реализацијата на наставата, опременоста како и информираноста и односот на раководниот кадар кон проектот беа прибрани од директорите и стручните работници. Посебно подготвени прашања и скали на ставови беа поместени во еден инструмент: Прашалник за директорите и стручните работници за чиешто одговарање беше потребно околу 20 минути.

Со посебен формулар прибравме *податоците за училиштата*: за големината на училиштето и образовната структура на родителите.

Повеќето прибрани податоци се квантитативни, со цел да овозможат објективни споредувања меѓу проектните и непроектните училишта пред почетокот на проектните активности, како и понатамошни споредувања во текот на Проектот.

Подолу, кратко е опишана содржината на секој од користените инструменти.

Инструмент	Краток опис
Прашалник за наставниците	<p>Прашалникот за наставници се состоеше од 4 дела:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Првиот дел го сочинува скала на ставови од Ликертов тип која го мери прифаќањето на наставата и учењето според принципите на програмата <i>Јазичка писменост – читање и пишување</i>. Таа се состоеше од 44 искази и за секој од нив се бараше да се означи степенот на согласност на 5-то степен скала. Во обработката беа земено 36 искази, а 8 отпаднаа заради ниската дискриминативност. ▶ Вториот дел го сочинуваат 13 виџетки (наставни ситуации) со кои се испитуваат педагошките и методичките знаења на наставниците за поучување во почетните одделенија. 7 од задачите беа кластерски (со 3 до 6 прашања), а во 6 се бараше најдобар одговор. ▶ Третиот дел го сочинуваат скала на ставови во врска со очекувањата од учениците поврзани со читањето и пишувањето на крајот на трето одделение и 5 кластерски прашања наставата по мајчин јазик во училиштето. ▶ Последните 4 прашања бараат податоци за образованието и искуството на испитаниците.
Тест за учениците	<p>Тестот за учениците се состои од 6 задачи (24 барања) кои мерат знаења и способности од следниве подрачја:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Читање – 4 задачи (13 барања) ▶ Пишување - 2 задачи (11 барања) <p>Беа користени 13 барања со избор од понудени одговори, 2 со куси одговори и 2 отворени задачи каде што се бараше образложение на мислењето или ставовите на учениците и една есејска задача (пишување на кус состав по дадени зборови).</p> <p>Тестот беше структуриран во три дела: 1. Тест по читање, 2. Тест по пишување и 3. Прашалникот во врска со ученикот и неговото семејство. Прашалникот содржеше 6 прашања.</p>
Прашалник за директорот и стручната служба	<p>Во прашалникот за раководниот тим во училиштето беа дадени 15 прашања поделени во 2 две групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Група од 4 прашања и 4 скали на ставови, кои се однесуваа на наставата по мајчин јазик во училиштето и ▶ Група од 7 прашања во врска со информирањето и подготвеност за поддршка на наставниците во проектните училишта.
Формулар	<p>Со формуларот прибравме податоци од секое училиште за бројот на паралелки и ученици од прво до петто (ново) одделение, и податоци за образованието на родителите на учениците од четврто одделение.</p>

Пред да биде подготвена финалната верзија на скалата на ставови за наставата по јазична писменост таа беше содржински валидирана на групата на идни обучувачи во програмата. Тестовите за учениците беа проверени на ученици во едно проектно училиште кое не беше вклучено во примерокот. Врз основа на добиените сознанија се направија соодветни адаптации на инструментите.

5. ПРИМЕРОК

5.1. Избор на училишта

Еден од истражувачките предизвици беше да се идентификуваат два примероци – еден од проектните и еден од не-проектните училишта. Популацијата на проектните училишта ја сочинуваа 33 училишта, кои во Проектот влегле преку пријавувањето на конкурс на наставници – идни обучувачи во Проектот. Со самото тоа проектните училишта не се репрезент на целата популација на училишта во земјата, иако, до крајот, проектот има за цел да ги опфати сите училишта во земјата. Во дилемата, почетната состојба да се мери на репрезентативен примерок на училишта, наставници и ученици на ниво на држава и на тој начин да се обезбеди високо релијабилна основа за споредување на ефектите кога сите училишта ќе бидат опфатени, или да се изготви примерок споредбен (паралелен) на почетниот проектен примерок, со што ќе се обезбеди порелијабилно споредување на ефектите од проектните активности во текот на Проектот и показатели за интервенција во текот неговата реализација, се определивме за вториов приод. Така се избрани два споредбени кластерски примероци:

1. Примерок на проектни училишта и
2. Примерок на не-проектни училишта

При изборот на примерокот на проектни училишта се водеше грижа тој, што подобро, да ја репрезентира популацијата на основните училишта во однос на:

- ▶ територијалната распределеност;
- ▶ урбаноста на местото во кое се наоѓа (град – село) и
- ▶ наставиот јазик (македонски-албански).

Одбрани се 15 проектни училишта. Со оглед на ограничениот број на проектни училишта и нивните карактеристики во однос на наведените фактори (поголемиот број се од град и на македонски јазик) нивната репрезентативност во однос на целата популација (сите училишта во земјата) треба да се земе со резерва.

Потоа, намерно се одбрани паралелни училишта водејќи грижа тие да бидат идентични по урбаноста (од исти градови и слични села) и наставниот јазик, и слични по социјалното потекло на учениците (што е подоцна е контролирано преку образованието на родителите) со избраните проектни училишта. Отстапување од ова правило направивме во изборот на не-проектно училиште со настава на албански јазик, кадешто заради непостоењето на градско не-проектно училиште, избравме соодветно приградско училиште.

Примерокот на училиштата, според неговите карактеристики, е даден во следната табела:

Табела 1. Примерок на училишта според наставниот јазик и урбаност на населеното место

Урбаност	Проектни			Не-проектни			Вкуп.
	Македонски	Албански	Мешани	Македонски	Албански	Мешани	
Град	8	1	2	8	0	2	21
Село	1	3	0	1	4	0	9
Вкупно	9	4	2	9	4	2	30

За да се обезбеди споредливост на промените во текот на проектот примероците беа споредени и во однос на образованието на родителите на учениците во одделенска настава.

Табела 2. Образование на мајките на учениците во проектните и не-проектните училишта

Образование на мајката	Проектни				Не-проектни			
	Македонски		Албански		Македонски		Албански	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
Незавршено основно	25	3	6	2	26	4	8	4
Основно образование	54	8	275	72	75	11	163	79
Средно образование	417	57	57	15	387	57	31	15
Више и високо образование	230	32	43	11	188	28	4	2
Вкупно	676	100	381	100	676	100	206	100

Табела 3. Образование на татковците⁴ на учениците во проектните и не-проективните училишта

Образование на таткото	Проектни				Не-проектни			
	Македонски		Албански		Македонски		Албански	
	бр.	%	бр.	%	бр.	%	бр.	%
Незавршено основно	14	2	2	1	12	2	5	2
Основно образование	57	8	246	54	74	11	148	72
Средно образование	475	66	79	21	455	67	32	16
Више и високо образование	173	24	54	14	132	20	21	10
Вкупно	719	100	381	100	673	100	206	100

Нема значителни разлики во образованието на родителите во проектните и не-проектните училишта со настава на македонски јазик, како и во проектните и не-проектните училишта со настава на албански јазик. Образованието на родителите во училиштата каде наставата е на албански јазик е значително пониско од образованието на родителите во училиштата со настава на македонски јазик (и во проектните и во не-проектните училишта).

5.2. Избор на ученици

Во избраните училишта по случаен избор се одбрани по 20 ученици од IV одделение кое го решаваа тестот за читање со разбирање, и истите 20 ученици го решаваа тестот за пишување. Учениците на почетокот на IV одделение беа популација што е најблиску до целната група на која се очекува да бидат највидливи влијанијата на програмата (крај на трето одделение). Испитувањето е спроведено на вкупно 574 ученици. Бројот на тестираните ученици е помал од планираниот затоа што некои училишта беа мали и вкупниот број ученици во IV одделение беше помал од 20.

5.3. Избор на наставници

Во секое од училишта по случаен избор се одбрани по 10 наставници од одделенска настава. Доколку вкупниот број на наставници во училиштето беше помал од 10, примерокот ги вклучуваше сите наставници од одделенска настава. Популацијата на одделенски наставници е онаа што ќе помине обука и изведува настава и во првиот циклус на основното образование.

⁴ Вкупниот број на мајки и татковци се разликува заради тоа што за учениците што живеат со еден од родителите податоци се прибрани само за тој родител.

Испитувањето е спроведено на вкупно 295 наставници од 18 општини во земјата. Бројот на наставници од проектните и непроектните училишта е рамномерно распределен, т.е. 146 (49.5%) се од проектните училишта, додека 149 (50.5%) од непроектните; 72.9% се од градски средини, додека преостанатите 27.1% од селски.

Поголем процент испитаници (83.1%) се женски, 15.9% се машки, додека 1% не го навеле својот пол. Овој дисбаланс е очекуван имајќи предвид дека огромно мнозинство од одделенските наставници се од женски пол.

Во поглед на образованието, мнозинството (56.9%) имаат завршено педагошки факултет (професор по одделенска настава), 19.3% вишо образование за одделенски наставник, 6.8% се дипломирани педагози, 4.7% професори по предучилишно воспитание со завршен педагошки факултет и само 2.7% професори по предучилишно воспитание со завршено вишо образование. (9.5% не го назначиле степенот на образование.)

Најголемиот дел испитаници (31.2%) имаат работно искуство од 5-15 години, 25.1% од 16-25 години, 23.7% од 26-35 години, 11.5% до 5 години и 5.4% над 36 години работно искуство како наставници.

Прилично висок број од испитаниците биле претходно вклучени во проекти за осовременување на наставата. Конкретно, 75.3% во проектот Активна настава, а 52.5% во проектот Чекор по чекор. Нема значајни разлики помеѓу вклученоста во овие проекти помеѓу наставниците од проектните и непроектните училишта.

5.4. Избор на директори и стручни работници

Директорите и по еден од стручните работници (педагог или психолог) од проектните училишта го сочинуваа примерокот на раководниот тим во училиштето. Обработени се податоци од прашалникот за директор на училиштето и претставник на стручната служба од вкупно 30 испитаници тоа:

- ▶ 14 директори и 1 помошник директор
- ▶ 15 претставници на стручната служба.

Повеќе од 2/3 од испитаниците се со женски пол. Според старосната структура најголем е бројот на испитаници (13) со работно искуство меѓу 10 и 20 години, а 6 испитаници имаат работно искуство над 31 година. Според образованието: 6 испитаници се со подготовка за одделенска настава, 6 за предметна настава, 15 завршиле педагогија или психологија, 1 испитаник одговорил – друго, а 2 испитаници не одговориле.

6. ПРИБИРАЊЕ, ОБРАБОТКА И АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИТЕ

Прибирањето на податоците беше реализирано од избрани советници од Бирото за развој на образованието, кои се дел од советниците вклучени во проектот *Јазична писменост во почетните одделенија* и двајца советници вклучени во програмата *Математика со размислување во прво до трето одделение* кои имаа искуство од истражувањето за математичка писменост. За нив прво беше организирана еднодневна обука⁵ и беа договорени роковите за задавање на тестовите со учениците и прашалниците со наставниците, и за директорот и стручните работници.

Прибирањето податоци започна на 25-ти октомври, а заврши на 10-ти – ноември 2010 година.

Одговорите на отворените прашања во тестовите за учениците ги прегледуваа обучени прегледувачи (еден на македонски и еден на албански јазик), кои имаат искуство со прегледување на тестови по јазик.

По прибирањето на податоците, беше извршено кодирање на пополнетите инструменти и внес на податоците. Податоците се внесени во Excel програмата, а за нивна обработка се користени:

- ▶ TIA плус програмата, за тестовите на наставниците и учениците, со која се проверуваа психометриските карактеристики на тестовите и скалата на ставови за учење и поучување читање и пишување, се пресметуваа резултатите на тестовите и скалата на ставови и се правеше споредба меѓу проектните и не-проектните училишта во однос на резултатите на тестовите и скалата на ставови, и
- ▶ SPSS програмата која се користеше за обработката на одговорите на прашањата во прашалниците за наставниците и за менаџментот на училиштето и за правење споредби во одговорите на прашањата меѓу проектните и не-проектните училишта.

Квантитативните и квалитативните податоци се анализирани во однос на дефинираните индикатори, со користење на тематска анализа.

5 Прилог 3 се насоките за истражувачот подготвени за оваа обука.

III ДЕЛ – РЕЗУЛТАТИ

Во третиов дел се прикажани податоците добиени во испитувањето. Тие се прикажани според дефинираните индикатори. Податоците претставуваат пресек на состојбата на релевантни фактори за следење на ефектите на програмата во проектните и не-проектните училишта и можат добро да послужат за понатамошни лонгитудинални следења. Тие се индикатор на почетната состојба, но со оглед на ограничувањата на примерокот не може да се генерализираат на целата популација.

И1. РАЗБИРАЊЕ НА УЧЕЊЕТО И ПОУЧУВАЊЕТО

Актуелното разбирање на тоа како учениците учат да читаат и да пишуваат и како наставникот треба да ги поучува учениците во почетните одделенија во читањето и во пишувањето беше испитувано со три инструменти. За секој од нив подолу е даден кус опис и прикажани се резултатите добиени во испитувањето.

1.1. Ставови на наставниците за учењето и поучувањето читање и пишување засновано на инструктивната рамка за јазичка писменост

НАЧИН НА МЕРЕЊЕ

Ставовите на наставниците беа мерени со скала од Ликертов тип која се состоеше од вкупно 36 искази:

- ▶ 8 искази се однесуваат на разбирањето како децата учат да читаат и пишуваат
- ▶ 28 искази опишуваат приоди во поучувањето на читањето и пишувањето

Исказите се формулирани така да изразуваат став согласен со некој од принципите во инструктивната рамка на програмата Јазичка писменост во почетните одделенија или став спротивен на некој до тие принципи. Секој од принцип е претставен со 3 - 4 искази.

Испитаниците требаше да го означат степенот на согласност со секој исказ на 5-то степената скала (од 1 – воопшто не се согласувам до 5 - сосем се согласувам).

Резултатите се прикажани преку аритметичките средини на степенот на прифаќање на исказите кај сите наставници и одделно за наставниците од проектните и не-проектните училишта. Посебно се коментирани исказите кои во поголем или помал степен се прифатени во однос на другите искази.

- ▶ Општо земено, испитуваните наставници биле склони да ги прифаќаат исказите кои опишуваат стекнување на вештини за читање и пишување согласно со разбирањето на учењето во *Јазичка писменост во почетните одделенија* и пракса која е усогласена со принципите на учење мајчин јазик. За целиот примерок на наставници аритметичката средина (АС) е 126 што е значително над теоретската АС = 108, која може да се толкува како неопределен став. Извесната склоност кон позитивниот дел од скалата е очекувана со оглед на фактот дека педагошките знаења на наставниците, а особено оние стекнатите во текот на дополнителните обуки⁶ им овозможуваат да знаат кои приоди се стручно поприфатливи, како и склоноста на наставниците да се прикажуваат во позитивно светло.⁷
- ▶ Наставниците од проектните и не-проектните училишта не се разликуваат во степенот на прифаќање на исказите на скалата на ставови за учење и поучување читање и пишување. Просечниот степен на прифаќање на приоди усогласени со принципите и кај двете групи (АС=126) е над теоретската средна вредност на скалата.
- ▶ Наставниците што држат настава во село и во град не се разликуваат значајно во степенот на прифаќање на исказите на скалата на ставови за учење и поучување читање и пишување, а ниту наставниците од наставата на албански и на македонски наставен јазик.
- ▶ Бидејќи бројот на искази поврзани со учење на читање и пишување беше мал – вкупно 8 и тие не претставуваа скалата која релијабилно го мери ставот поврзан со тоа како децата учат читање и пишување, не се правени одделни обработки за учењето и за поучувањето читање и пишување, туку инструментот е третиран како една скала.

Просечниот степен на прифаќање кај поголемиот број искази (22) е на или над теоретскиот просек (3.00 на скала од 1-5). Кај 14 искази просечниот степен на прифатеност е меѓу 2 и 3, а ниту еден не е прифатен со помала просечна вредност од 2. Подолу се дадени описи на исказите кои се просечно помалку прифатени.

Најкарактеристични искази, кои не се во согласност со приодите базирани на принципите од програмата *Јазична писменост во почетните одделенија*, а со кои наставниците и од проектните и од не-проектните училишта во многу голем степен се согласувале, се однесуваат на:

6 Повеќе од $\frac{3}{4}$ од наставниците одговориле дека биле обучувани за некои од проектите што промовираат слични приоди како *Јазичка писменост во почетните одделенија* (види стр. 26 од овој извештај)

7 Речиси сите истражувања (пр. TIMSS, PIRLS, Национално оценување) ја потврдуваат изразената склоност на наставниците во земјата да даваат социјално пожелни одговори.

- ▶ мислење дека обемноста на програмата не дозволува диференциран приод;
- ▶ ограничување на изборот на текстови при учењето на читање;
- ▶ можноста за користење на групна работа при учењето на читање и пишување и
- ▶ подготвеноста да го почитуваат искуството со читање и пишување со кое децата поаѓаат во училиште.

Помалиот степен на прифќање на овие искази всушност укажува на склоност кон потрадиционален приод во поучувањето на читањето и пишувањето.

Наставниците од проектните и од не-проектните училишта во многу голем степен се согласуваат со исказите што го опишуваат нивниот стил на поучување како настава во која:

- ▶ се користат искуствата од животот на децата и на симулации на ситуации од животот;
- ▶ читањето и пишувањето се учи низ сите наставни предмети;
- ▶ настојуваат работата да ја прилагодат на индивидуалните потреби на учениците;
- ▶ ги анализираат грешките што ги прават учениците и им даваат повратни информации и
- ▶ има самооценување и взаемното оценување.

Таквите приоди се во согласност со приодите што се промовираат во програмата *Јазичка писменост во почетните одделенија*.

ЗАКЛУЧОК

- ▶ Тоа што не се најдени статистички значајни разлики кај наставниците од проектните и непроектните училишта во разбирањето како децата учат да читаат и да пишуваат и како наставниците ги поучуваат ќе овозможи полесно следење на евентуалните промени во текот на Проектот.
- ▶ Високиот степен на согласност со исказите кои опишуваат настава усогласена со принципите што ги промовира програмата Јазичка писменост во почетните одделенија ја стеснува можноста да се идентификуваат промени во ставовите на наставниците како резултат на обуките во програмата.
- ▶ Резултатите укажуваат дека постои разбирање за важноста од користењето на искуствата на децата и за создавање стимулативни ситуации во учењето на читањето и пишувањето, читањето и пишувањето треба да се учи не само низ наставата по мајчин јазик туку и во други предмети и дека формативното оценување во наставата е важно. Но, исто така укажуваат и на веќе познатите слабости на наставната пракса како што се: настава која во преголема мерка е диктирана од програмите и нелагодност во прилагодувањето на програмите кон учењето на учениците, ограничениот репертоар на текстови што се користат и ограничен репертоар на методи што се користат во поучувањето на читањето и пишувањето. Тие сознанија би можеле да послужат како показател за подрачјата на кои треба да се посвети поголемо внимание во текот на Проектот.

1.2. Методички и педагошки знаења на наставниците

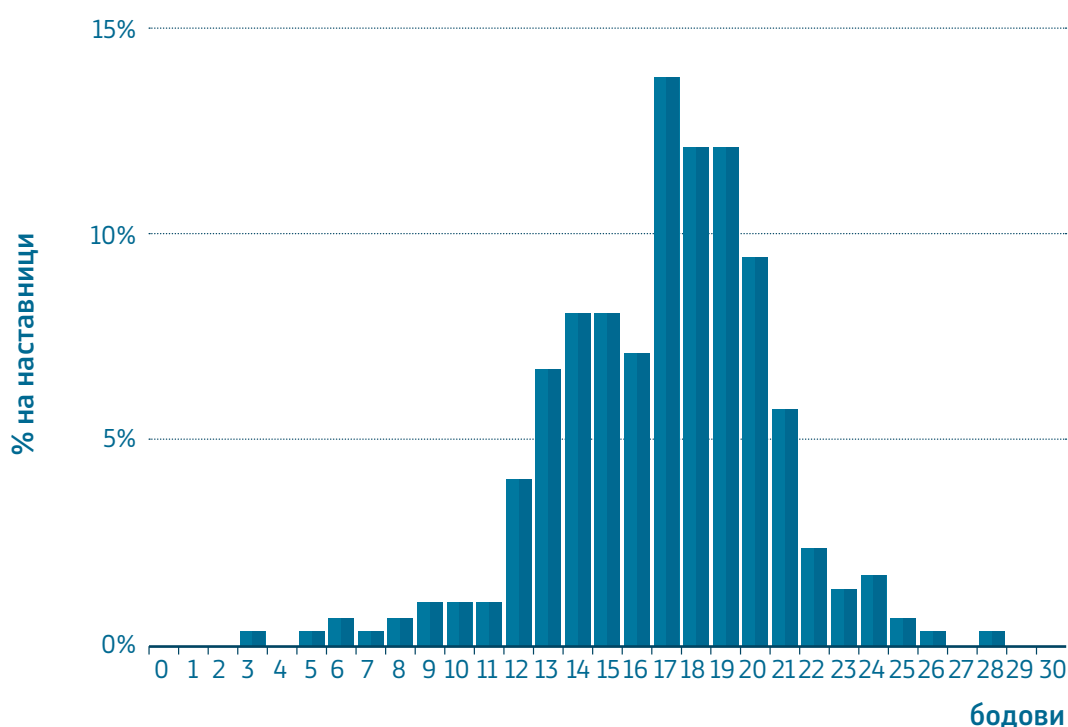
НАЧИН НА МЕРЕЊЕ

Методичките и педагошките знаења на наставниците се мерени со Тест за наставниците, кој го сочинуваат 13 наставни ситуации (вињети). Вињетите опишуваат ситуации поврзани со наставата по читање и пишување во кои наставникот може да се однесува соодветно на приодот промовиран во програмата *Јазичка писменост во почетните одделенија* или несоодветно (традиционално).

За 7 ситуации се бара наставникот да оцени кои од понудените наставни постапки се методички соодветни (за секоја се дадени алтернативи: да, не и не сум сигурен), а за 6 се бара од понудените методички реакции, наставникот да ја одбере најсоодветна.

1.2.1. Општи постигања на наставниците на тестот за методички и педагошки знаења

На тестот за методички и педагошки знаења максималниот број бодови беше 36. Просечниот резултат на тестот од **сите наставници** е 16,9 бода, односно просечниот процент на решеност е 46,94%. Најнизок постигнат резултат на тестот е 3 бода, а највисок 28 бода и тоа само од еден наставник. Најголем процентот од испитуваните наставници (38,3%) имаат 17-19 бода, што е резултат околу теоретската аритметичка средина на тестот (18). Постигањата на тестот имаат нормална дистрибуција, со одговори многу концентрирани во средината, а највисоките скоровите од 29 - 36 воопшто не се постигнати.

График 1. Резултати на сите наставниците на тестот на методички и педагошки знаења

- ▶ Просечниот резултат на тестот, на **наставниците во проектните училишта** е 16,96, односно просечниот процент на решеност е 47,1%. Најнизок постигнат број бодови е 3, а највисок постигнат број на бодови е 26, од само еден наставник. Најголем е процентот на наставници (по околу 15%) што имаат резултат 17, 18 или 19 бода.
- ▶ Просечниот резултат на наставниците **од не-проектните училишта** е 16,84, односно просечниот процент на решеност е 46,77%. Најнизок постигнат број бодови е 6, највисокиот постигнат резултат од еден наставник е 28. Најголем е процентот на наставници (10% -11%) кои имаат 15, 18, 18,19 или 20 бодови.
- ▶ Просечните постигања на наставниците од проектните и од не-проектните училишта не се разликуваат. Има извесни разлики во дистрибуцијата на освоените бодови. Тие се прикажани во График 2.

График 2. Скорови на наставниците од проектните и не-проектните училишта на тестот на методички и педагошки знаења

- ▶ Просечните постигања на наставниците од градските училишта (17,7 бодови) се повисоки од оние во селските училишта (14,8 бодови). Исто така просечните постигања на наставниците што изведуваат настава на македонски јазик (17,76 бодови) се повисоки од постигањата на наставниците што изведуваат настава на албански јазик (15,21 бодови).

1.2.2. Одговори на одделни наставни ситуации

На графициите што следат се прикажани резултатите на тестот на методички и педагошки знаења на наставниците од проектните и не-проектните училишта за секоја наставна ситуација во тестот.

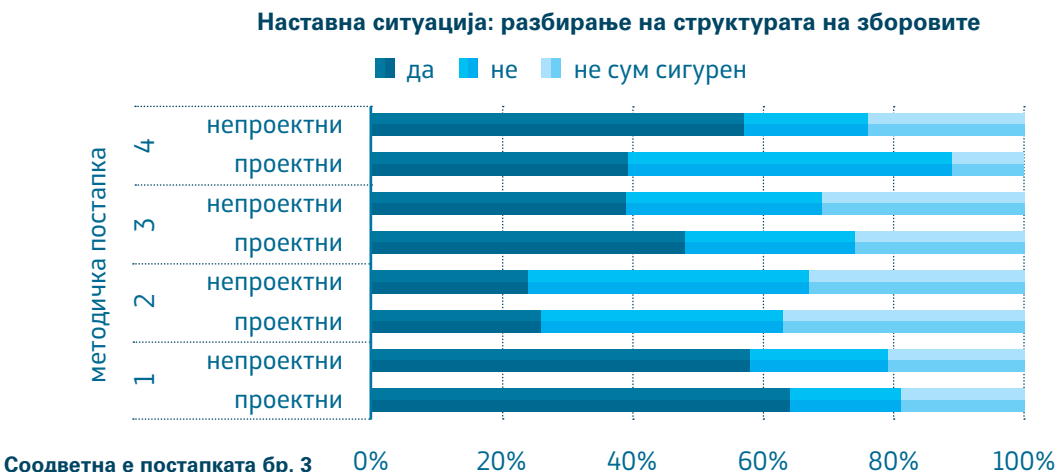
Во табелата бр. 4 се дадени описи на барањата во задачите и поврзаноста со принципите промовирани со програмата *Јазичка писменост во почетните одделенија*. Бројот на барањето во табелата е соодветен со бројот на барањето на графициите бр. 3 -7.

Табела 4. Поврзаност на барањата од Тестот на педагошки знаења со принципите

Наставна ситуација	Задачи	Опис на барањето	Принцип
1	1 - 4	Избор на приод во поучување на разбирање на зборови преку разложување - понудени се 4 приоди, приодот 3 е соодветен	Фокус на создавање структури во јазикот
2	5 - 8	Избор на постапка за развој на критичко читање - понудени се 4 приоди, приодот 4 е соодветен	Поттикнување на учениците да го искажат мислењето
3	9 - 12	Избор на постапка за подобрување на пишувањето - понудени се 4 приоди, приодот 4 е соодветен	Користење на различни наставни стратегии
4	13 - 18	Процена на потенцијалите на наставен приод во читање - понудени се 6 приоди, приодите 1, 2, 3, и 5 се соодветени	Користење на различни наставни стратегии
5	19 - 23	Процена на соодветноста на различни прашања за возраста на децата - понудени се 5 приоди, сите се соодветени	Обезбедување на разновидни активности
6	24 - 27	Избор на постапка за надминување на тешкотии во читањето - понудени се 4 приоди, 2 и 3 се соодветни	Користење на различни наставни стратегии
7	28 - 30	Процена на соодветност на наставна стратегија за читање за одделна возраст - понудени се 3 приоди, сите се соодветни	Користење на различни наставни стратегии
8	31	Избор на најсоодветна реакција на ситуација непланирана ситуација поврзана со интересите на учениците	Надградување на постојните знаења на учениците
9	32	Избор на најсоодветна повратна информација	Формативно оценување
10	33	Избор на најсоодветна повратна информација	Формативно оценување
11	34	Избор на најдобра стратегија за разбирање	Барање учениците да ги објаснат стратегиите во читањето
12	35	Избор на најдобра стратегија за подобрување на пишувањето	Користење на различни наставни стратегии
13	36	Избор на најдобра стратегија за подобрување на пишувањето	Користење на различни наставни стратегии

Наставна ситуација 1 – Разбирање на структурата на зборовите

Нема значителна разлика во изборот на најсоодветна методичка стратегија за разбирање на структурата на зборовите меѓу наставниците од проектните и непроектните училишта.

График 3. Одговори на наставниците за избор на соодветна постапка за разбирање на структурата на зборовите

За илустрација подолу е дадена задачата и процентот на наставници што ја одбрале секоја од можните опции. Со затемнети броеви се означени точните одговори. Збирот на процентите е помал од 100 заради процентот на недговорени, којшто не е внесен во табелата.

Задача

Наставничката со учениците од четврто одделение читале по општество за стопанство. Во текстот наишле и на зборот извоз чие значење неколку деца не го знаеле. Наставничката се обидува да им помогне да го разберат преку разложување на зборот на неговите елементи што имаат значење.

Кој од следниве се примери на користење на овој природ кога е во прашање зборот извоз?

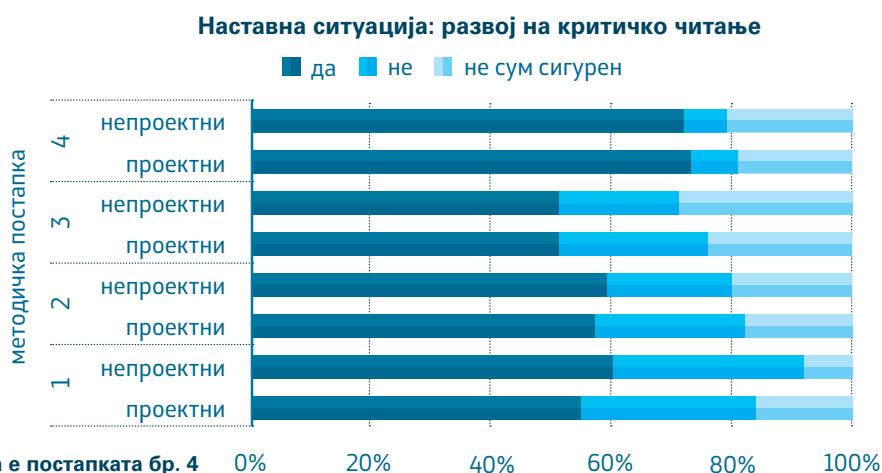
Заокружете соодветено на Вашето мислење ЗА СЕКОЈ од одговорите.

	Да	Не	Не сум сигурен/а
А) Учениците во речник на непознати зборови бараат што значи зборот извоз.....	61	19	15
Б) Учениците решаваат крстозбор што го содржи зборот извоз и други зборови што се содржани во текстот.	25	40	26
В) Учениците прават мапа на фамилија на зборови кои имаат воз во коренот како увоз, возење, возар.....	43	28	21
Г) Учениците составуваат свои реченици во кои го користат зборот извоз.....	64	14	15

Само 43% од наставниците ја одбрале стратегијата која овозможува зборот да се разбере преку разложување на елементи што имаат значење, а која што се бара во задачата. Одговорите А и Г кои се најчесто бирани помагаат во разбирањето на зборовите, но не преку нивно разложување на делови што имаат значење. Одговорите укажуваат дека поголемиот број наставници или не ја читале внимателно задачата или не ја познаваат стратегијата што е соодветна за примерот.

Наставна ситуација 2 – Развој на критичко читање

Соодветната методичка постапка била одбрана од од наставниците. Меѓутоа повеќе од половина од наставниците ги сметале за соодветни и другите постапки, кои всушност не се соодветни,. Нема значајна разлика во изборот на најсоодветна стратегија за развој на критичкото читање меѓу наставниците од проектните и непроектните училишта.

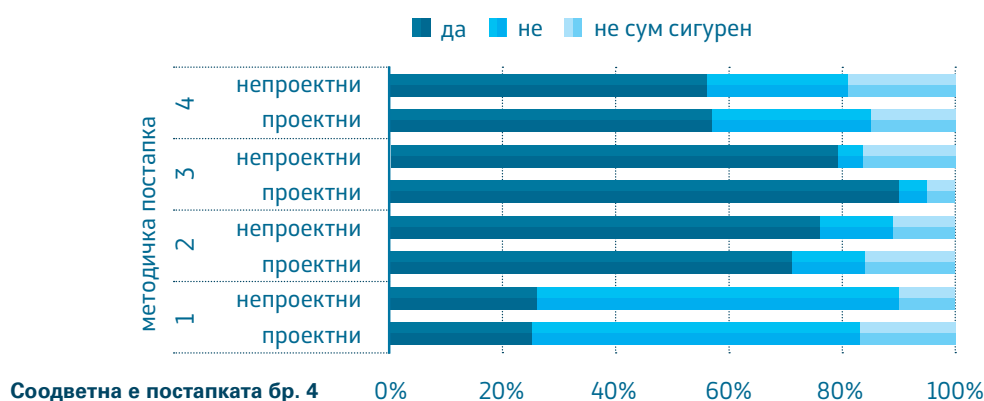

График 4. Одговори на наставниците за избор на соодветна постапка за развој на критичко читање

Наставна ситуација 3 - Подобрување на пишувањето

Соодветната постапка за подобрување на пишувањето не е најчесто бирана, иако повеќе од 50% од наставниците и неа ја сметаат за соодветна. Повеќе се бирани друиги методички постапки кои всушност се погенерални - не се специфично врзани за опишаната наставна ситуација. Нема значителна разлика во изборот на најсоодветна методичка стратегија за подобрување на пишувањето меѓу наставниците од проектните и од непроектните училишта.

Наставна ситуација: подобрување на пишувањето

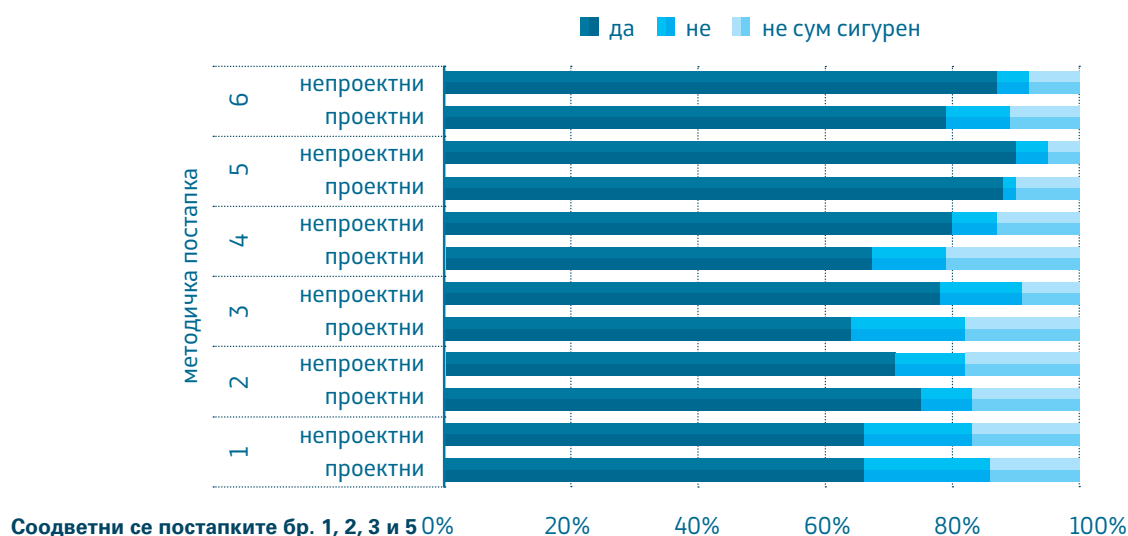

График 5. Одговори на наставниците за избор на соодветна постапка за подобрување на пишувањето

Наставна ситуација 4 – Методички приод во читање

Во ситуација кога требаше да се процени за што придонесува прикажаната методичка постапка наставниците, и од проектните и од непроектните училишта, покажуваат тенденција да ги преценуваат потенцијалите на конкретната постапка или, со други зборови кажано, не можат да ја поврзат со специфични цели во читањето.

Наставна ситуација: методички приод во читањето

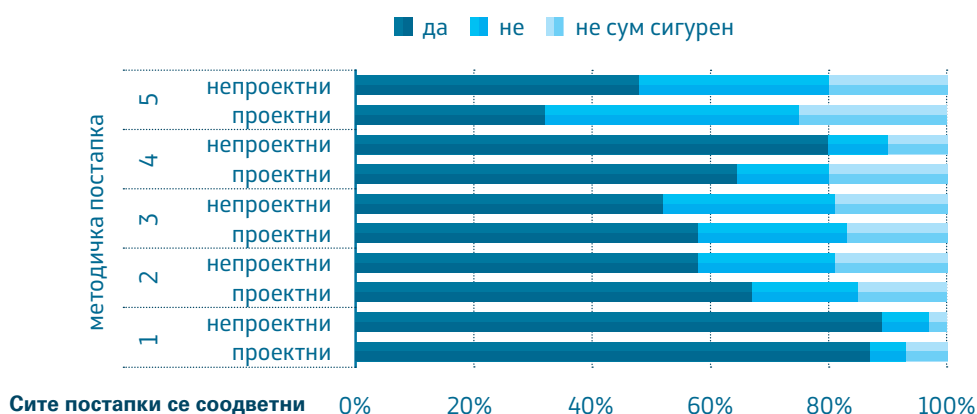

График 6. Одговори на наставниците за постапка за поучување читање

Наставна ситуација 5 – Прашања за различна возраст

Наставната ситуација бара да се процени соодветноста на прашања со различна сложеност за ученици од прво одделение. Првото, третото и четвртото се однесуваат на извлекување факти, а останатите на донесување на заклучоци и предвидување. Од одговорите се гледа тенденција на наставниците и од проектните и од непроектните училишта да ги сметаат прашањата за заклучување и предвидување како несоодветни за децата од прво одделение.

Наставна ситуација: прашања за различна возраст

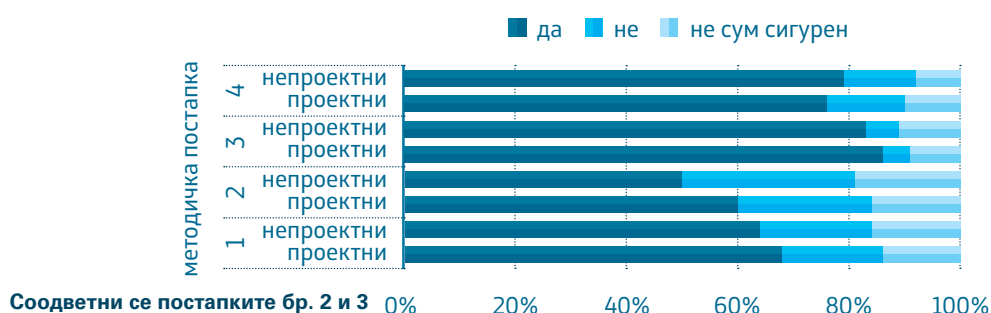

График 7. Одговори на наставниците за соодветноста на прашања за определена возраст на учениците

Наставна ситуација 6 – Тешкотии во читањето

Наставната ситуација бараше да се изберат соодветни методички постапки за надминување на специфична ситуација со тешкотии во читањето. Постапката што е најмалку бирана е всушност најсоодветна за специфичната ситуација. Другите се потрадиционални, при што постапките 1 и 4 не се соодветни за опишаната ситуација. Нема разлики меѓу наставниците од проектните и непроектните училишта во одговарањето на оваа задача.

Наставна ситуација: методички приод во читањето

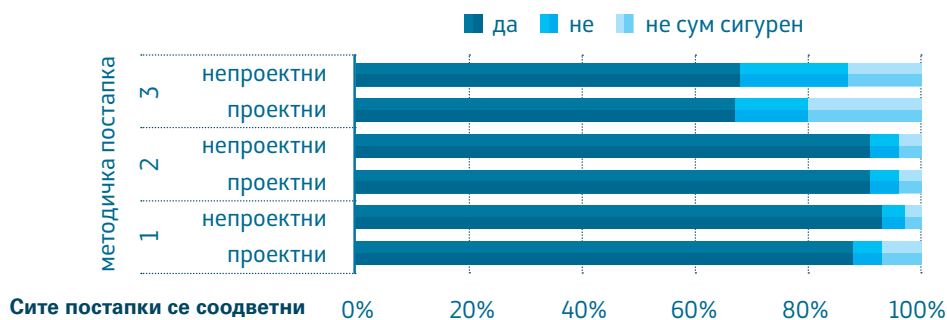

График 8. Одговори на наставниците за избор на постапка за поучување читање

Наставна ситуација 7 – Стратегија за читање

Наставниците и од проектните и од непроектните училишта немале дилеми за соодветноста на постапката *наставникот чита на глас* за учениците од прво и второ одделение, но околу една третина не се сигурни или сметаат дека не е соодветна за трето одделение. Таквите одговори се резултат на тековната практика. Според приодите во *Јазичка писменост во почетните одделенија*, оваа стратегија е соодветна за сите одделенија, дури и за повисоките.

Наставна ситуација: стратегија за читање

График 9. Одговори на наставниците за соодветноста на методичка постапка за поучување читање за различна возраст

Подолу е дадена задачата како што беше во Прашалникот за наставници, со процентот на одговори на наставниците⁸.

Задача

На средба на активот за одделенска настава во едно училиште се дискутира за унапредување на наставата по читање. Има различни мислења за тоа во кои одделенија е соодветно наставникот да им чита на децата на глас. Какво е вашето мислење за тоа?

Заокружете соодветено на Вашето мислење ЗА СЕКОЈ од одговорите.

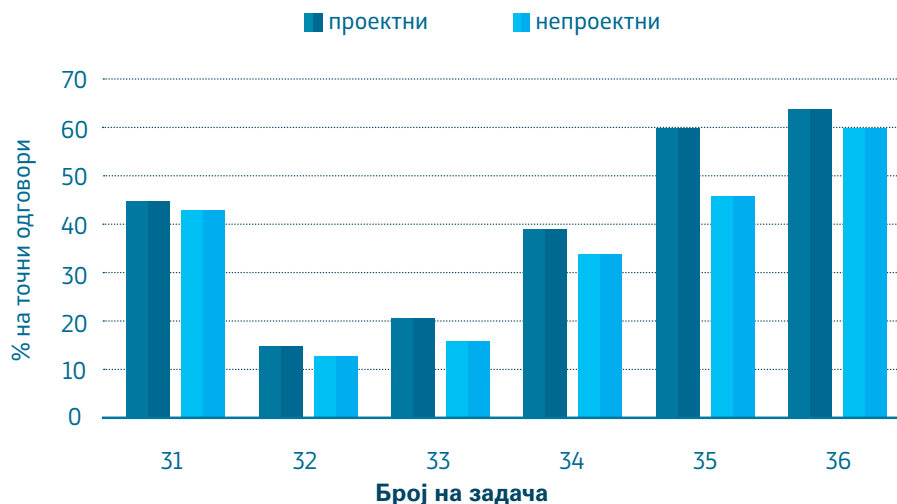
	Да	Не	Не сум сигурен/а
A) Соодветно е за прво одделение.	91	5	2
B) Соодветно е за второ одделение.	91	5	2
B) Соодветно е за трето одделение.	68	16	12

Од одговорите на наставниците на првите 7 наставни ситуации, во кои за секоја од понудените постапки се бара да оценат дали е соодветна на барањето (да или не) или да означат дека не се сигурни, (што при обработката се земаше како неточен одговор - незнаење дали некоја постапка е методички соодветна на ситуацијата) се забележува тенденција сите понудени постапки да ги сметаат за соодветни. Се разбира, сите понудени методички постапки се избрани од практиката, но се очекува наставниците да ги означат за соодветни само тие што се специфични за барањето. Тоа укажува дека голем број од наставниците во своето поучување не бираат методички постапки соодветни за конкретни ситуации во наставата, туку користат определен сличен репертоар на методички постапки во речиси секоја ситуација. Зависно од наставната ситуација и понудените методички постапки меѓу 5% и 33% го бирале одговорот “не сум сигурен-а”, што пак оди во прилог на претходно изнесената претпоставка.

⁸ Останатиот процент до 100% го сочинуваат наставниците што не одговориле на прашањето.

Наставни ситуации 8 - 13

Во следниот график се дадени одговорите на 6 наставни ситуации во кои се бараше да се избере најсоодветна од понудените методички постапки. Во Табела 4 е даден описот на наставните ситуации.

График 10. Одговори на наставниците за избор на најсоодветни методички постапки

Задачата 31 се однесуваше на ситуација која бара искористување на интересите на децата. Помалу од половина од наставниците и од проектните и од непроектните училишта сметале дека е соодветно да го сменат планирањето и да ја искористат ситуацијата.

Многу мал број наставници биле во состојба да одберат најсоодветна повратна информација (задача 32) или стратегија која бара подобрување на точноста на читањето преку упатување на размислувањето дали прочитаното има смисла (задача 33).

Наставната ситуација која бараше најсоодветна постапка за учење на споредување (задача 34) се покажа сложена за наставниците и помалку од половина ја одбрале соодветната стратегија.

Задачите 35 и 36 се однесуваа на наставни ситуации кои бараа соодветни постапки за подобрување на фонемската свест и брзината на читањето на кои во наставата кај нас се обрнува повеќе внимание и веројатно заради тоа тие им биле нешто полесни на наставниците.

ЗАКЛУЧОК

- ▶ Наставниците од проектните и не-проектните училишта не се разликуваат во постигањата на тестот за методички и педагошки знаења. Тоа ќе овозможи едноставно мерење на промените под влијание на обуките во Проектот.
- ▶ Многу од наставните постапки што се сообразени со принципите на *Јазичка писменост во почетните одделенија* се чини дека се нови за наставниците и тие не ги препознаваат како најсоодветни во определени наставни ситуации.
- ▶ Методичките постапки што ги бираат наставниците често не се специфични за наставната ситуација. На тоа треба да се обрне внимание во текот на обуките.

1.3. Очекувања од учениците поврзани со читањето и пишувањето

Третиот дел од прашалникот опфати теми поврзани со ставовите и искуствата на наставниците во поглед на наставата по мајчин (македонски односно албански) јазик. Идејата е, да се увиди дали наставниците од проектните и непроектните училишта битно се разликуваат во поглед на одредени мислења, искуства или практики, со цел да се процени евентуалниот напредок на првите по спроведување на проектот.

НАЧИН НА МЕРЕЊЕ

Ставовите и искуствата на наставниците за наставата по мајчин јазик се мерени со инструмент кој го сочинуваат скала на ставови во врска со очекувањата од учениците поврзани со читањето и пишувањето на крајот на трето одделение и 5 кластерски прашања наставата по мајчин јазик во училиштето.

Конкретно мерени се: важноста на усвојување на одделни знаења и вештини од страна на учениците, видовите на материјали кои се употребуваат во наставата, познавањето на наставните програми по мајчин јазик за повисоките одделенија, перцепцијата за степенот на ригидност/флексибилност на наставните програми и сл.).

Понатаму, содржани се и прашања во врска со степенот на соработка и помагање со колегите и стручната служба во реализација на наставата како и проценка на потребата за обука од поединечни аспекти од наставата по мајчин јазик.

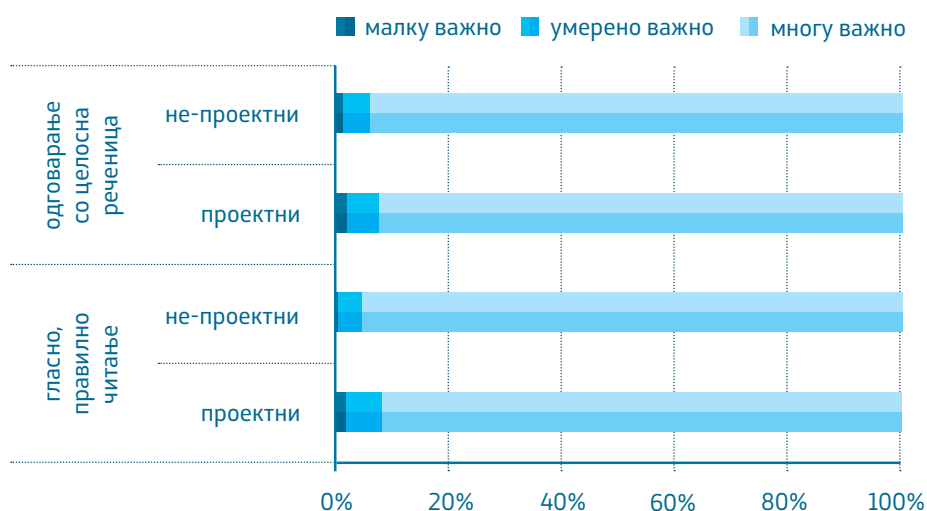
На крајот, наставниците се прашани околу наставните средства кои ги имаат во училницата, а се користат во наставата по мајчин јазик.

Во анализата, подолу, наставниците од проектните и непроектните училишта се споредувани по секое прашање, а разликите кои се наведуваат се статистички значајни на ниво 0.05.

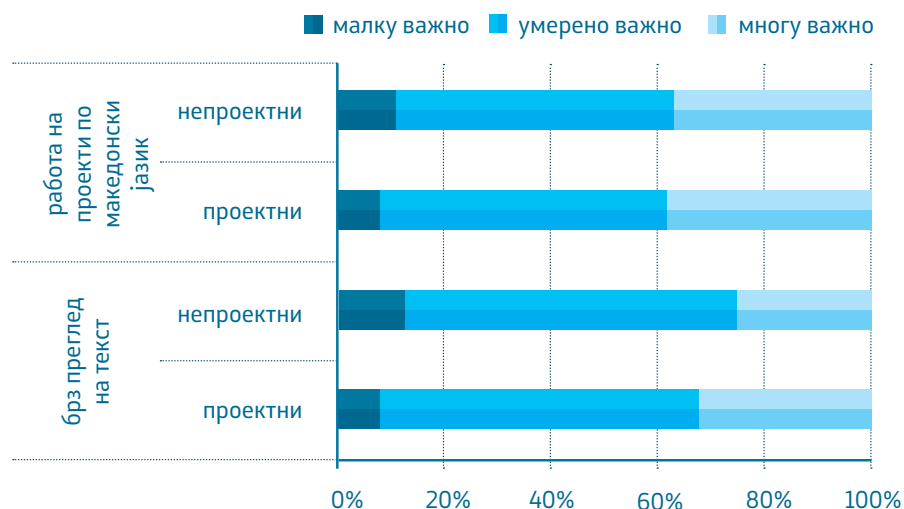
1.3.1. Знаења и вештини кои треба да ги совладаат учениците до трето одделение

Наставата во најголема мерка е водена од имплицитната наставна програма што наставникот ја реализира, односно од тоа како тој/таа ги разбрал наставните цели и која важност им ја придава. Преку сет од 25 прашања, беше проценувано мислењето на наставниците за важноста на конкретни знаења и вештини кои учениците треба да ги совладаат до третото одделение.

Резултатите не укажуваат на постоење на значајни разлики помеѓу наставниците од проектните и непроектните училишта, освен во поглед на едно прашање. Во целина, најголем дел од наставниците сметаат дека за учениците до трето одделение е најзначајно да научат да читаат гласно со почитување на интерпункциските знаци, да составуваа реченици кои имаат смисла, да го разбираат слушнатото, правилно да ги користат интерпункциските знаци и да одговараат со целосна реченица. Од друга страна, помал дел од наставниците за значајни ги сметаат вештините за користење на зборови со различно значење, откривање и користење на различни и сродни зборови, одговарање на прашања чиј одговор не е експлицитно даден во текстот, способноста за брзо прегледување на текст, правилно пишување на информативен текст и работење на проекти од областа на мајчиниот јазик. (График 10 и 11) Единствената значајна разлика е во ставот за важноста на способноста за раскажување според слики која наставниците од непроектните училишта во значително повисок број ја сметаат за особено важна во споредба со оние од проектните училишта.

График 11. Знаења/вештини кои најголем број наставници ги сметаат за најзначајни

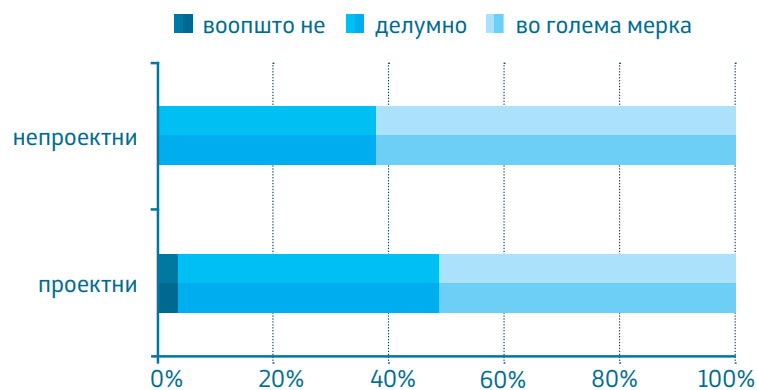
График 12. Знаења/вештини кои најголем број наставници ги сметаат за помалку значајни

1.3.2. Ставови за наставните програми по мајчин јазик

Додека најголем дел од наставниците имаат познавања (делумно или во голема мерка) од програмите по мајчин јазик за 4-6 одделение, половината не се запознаени со програмите за 6-9 одделение.

Околу половина од наставниците делумно се согласуваат со тврдењето дека учениците во нивната паралелка постигнуваат повеќе од предвиденото со наставната програма. Нема разлики помеѓу наставниците од проектните и непроектните училишта во поглед на овие прашања.

Сепак, се забележува разлика во поглед на ставот - колку наставната програма по мајчин јазик им дава слобода за избор на приоди кои ги сметаат за најсоодветни. Конкретно, поголем дел (околу 60%) од наставниците од непроектните училишта во голем степен се согласуваат со овој став во споредба со речиси 40% од наставниците од проектните училишта (График 12). Оваа разлика во мислењата е особено важно да се има предвид бидејќи за внесување на иновации во методите на настава од исклучителна важност е дали наставниците сметаат дека наставните програми им ја овозможуваат потребната методичка слобода.

График 13. Став на наставниците во поглед на слободата која наставната програма им ја дозволува за избор на соодветен пристап

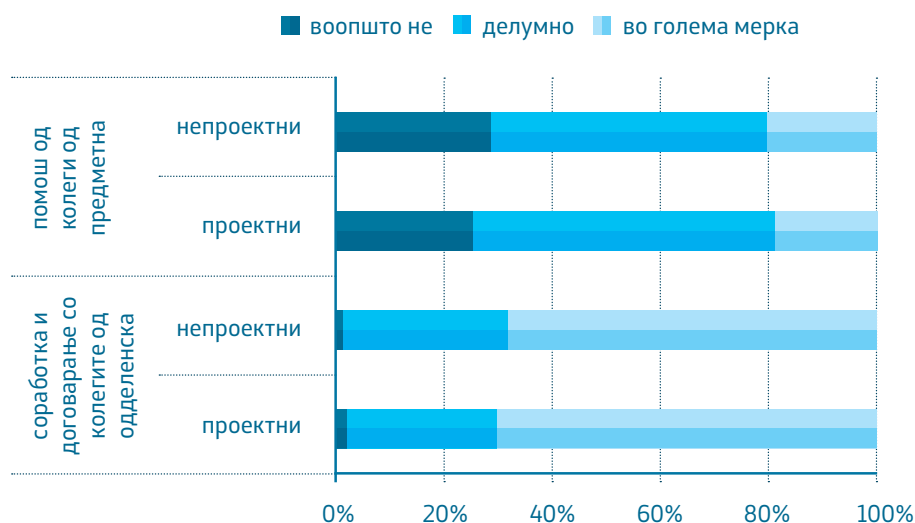
Наставниците кои биле вклучени во проектите 'Активна настава' и 'Чекор по чекор' во значително поголем број сметаат дека наставната програма овозможува методичка и педагошка слобода. Веројатно тие имаат повеќе искуство во примена на различни приоди во наставата и умешност за адаптација на програмата. Истото важи и за наставниците со подолго работно искуство (над 15 години).

1.3.3. Соработка и поддршка во однос на наставата по мајчин јазик

Не се забележуваат значајни разлики помеѓу наставниците од проектните и непроектните училишта во поглед на ставовите за соработката и поддршката од страна на колегите и стручната служба во училиштето.

Тие во најголем број изјавуваат дека соработуваат со колегите од одделенска настава во поглед на планирањето и реализацијата на наставата (околу 70% во голема мерка, речиси 30% делумно), иако нешто поретко практикуваат взаемна посета на часови и дискутирање на истите. Соработката со наставниците од предметна настава е поретка. (График 14).

Околу половината изјавиле дека имаат голема поддршка од директорот и стручните служби за воведување на новини во наставата по мајчин јазик.

График 14. Степен на соработка на наставниците со колегите од одделенска и предметна настава

1.3.4. Фреквенција на користење на различни текстови во наставата поврзана со читање со разбирање

Очекувано, најголем дел од наставниците како основна алатка за стекнување на способност за читање со разбирање ги користат текстовите од официјалните извори на учење по мајчин јазик (над 60% неколку пати седмично, над 30% неколку пати месечно). Преостанатите извори на текстови (поглавја/делови

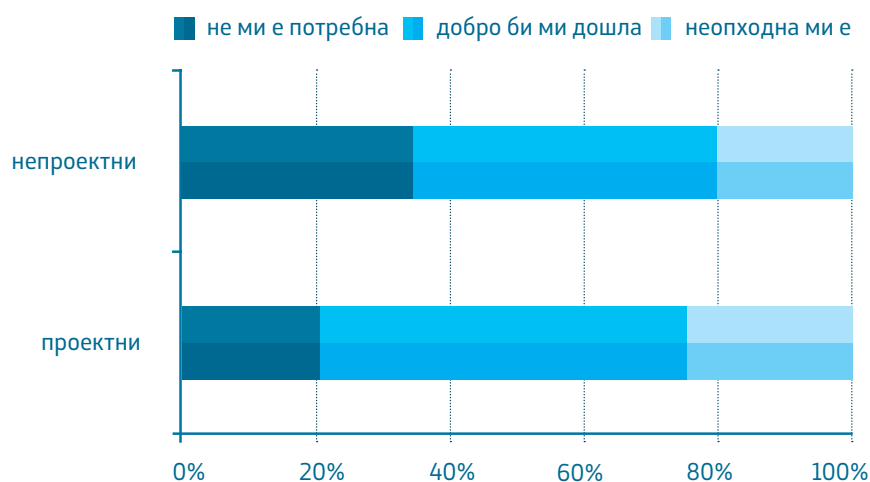
од книги, оригинални литературни текстови, текстови од учебници од други предмети) се употребуваат доста поретко или воопшто не се употребуваат.

Нема значајни разлики помеѓу наставниците од проектните и непроектните училишта во поглед на честотата на користење на горенаведените текстови.

1.3.5. Неопходност за обука за различни аспекти од наставата

За сите девет аспекти од наставата по мајчин јазик кои се наведени како потенцијални подрачја за обука (на пр. диференциран приод, следење на напредокот на учениците, избор на текстови и сл), мнозинството од наставниците (околу 60% и од проектните и од непроектните училишта) одговориле дека добро би им дошла обука, додека само околу 20% ја сметаат обуката за неопходна.

Единствената значајна разлика помеѓу наставниците од проектните и непроектните училишта се забележува во ставот за потребата од обука за следење на напредокот на учениците. Конкретно, поголем број наставници од непроектните училишта сметаат дека не им е потребна обука за оваа област (График 15).

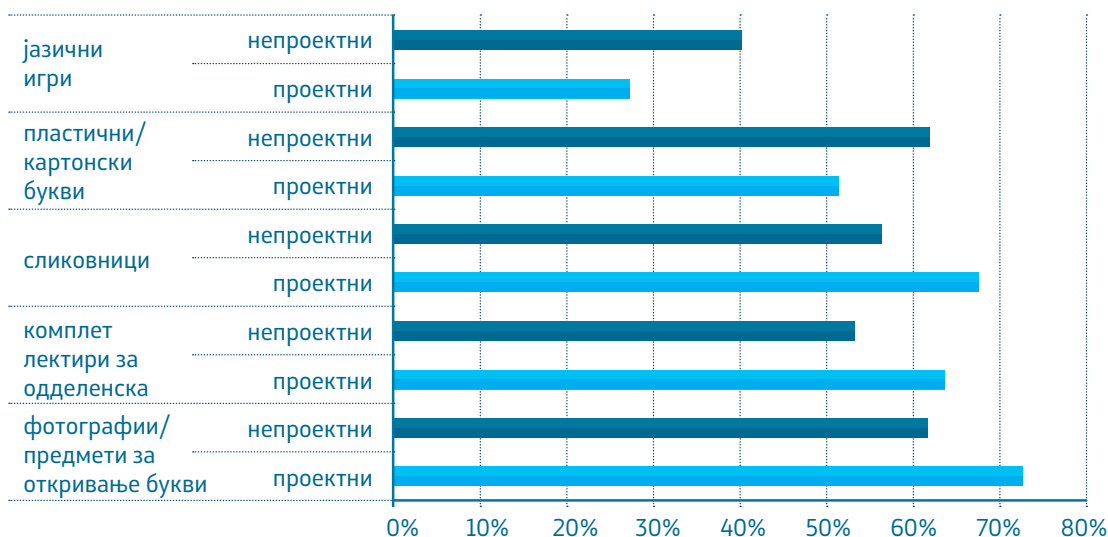
График 15. Проценка на потребата од обука за следење на напредокот на учениците по мајчин јазик

1.3.6. Наставни средства во училницата

За разлика од претходно образложените ставови по кои наставниците од проектните и непроектните училишта се релативно изедначени, во поглед на наставните средства кои ги имаат во училницата, а можат да се користат во наставата по мајчин јазик, се забележуваат неколку разлики. Додека поголем број од наставниците од проектните училишта изјавиле дека имаат: фотографии/предмети за откривање букви или зборови, картончиња со зборови/реченици, комплет лектури за одделенска настава, сликовници и детски списанија;

наставниците од не-проектните училишта во поголем број имаат комплет од пастични/картонски букви и јазични игри за читање и пишување. (График 15)

Следствено, наставниците од проектните училишта се во блага предност ако се има предвид дека во училниците имаат повеќе наставни средства кои можат да се употребат во наставата по мајчин јазик.

График 16. Разлики помеѓу наставниците од проектните и непроектните училишта во поглед на поседувањето одредени наставни средства во училницата

ЗАКЛУЧОК

- ▶ Наставниците од проектните и непроектните училишта се изедначени во поглед на очекувањата во наставата по мајчин јазик, како и проценките за наставната програма, нивното познавање на истата и соработката со колегите и стручните служби.
- ▶ Околу 80% од наставниците сметаат дека добро би им дошла обука за различни аспекти од наставата по мајчин јазик;
- ▶ Нема значајни разлики помеѓу наставниците од проектните и непроектните училишта во поглед на честотата на користење на текстови во наставата, а и едните и другите најчесто ги користат текстовите од официјалните учебници.
- ▶ Наставниците од проектните училишта во училниците имаат повеќе наставни средства кои можат да се употребат во наставата по мајчин јазик споредено со наставниците од непроектните училишта.

И2. ПОДДРШКА НА ПРОМЕНИ ВО УЧЕЊЕТО МАЈЧИН ЈАЗИК

Поддршката на промени во учењето мајчин јазик се смета за битен фактор при иновирањето на наставата што се промовира на обуките за *Јазична писменост во почетните одделенија*. Се очекува дека наставниците ќе имаат поддршка од раководниот кадар во училиштето, педагошко психолошката служба, и другите наставници во училиштето. Исто така, се смета дека и специфичната опременост на училиштето придонесува за зголемување на квалитетот на наставата по мајчин јазик.

НАЧИН НА МЕРЕЊЕ

Поддршката на промени беше испитувана преку прашалник за директорите и стручните работници од проектните училишта. И едните и другите одговараа на 15 прашања (од кои 4 беа скали на ставови) кои се однесуваа на:

- ▶ задоволство со наставата по мајчин јазик
- ▶ мислење за постигањата по мајчин јазик во одделенската настава,
- ▶ реализацијата на наставата по мајчин јазик;
- ▶ активности за унапредување на наставата по мајчин јазик;
- ▶ соработката и поддршка на наставниците;
- ▶ степенот на опременост на училиштето за одделенската настава по мајчин јазик;
- ▶ информираноста и плановите за поддршка на активностите за *Јазична писменост во почетните одделенија*.

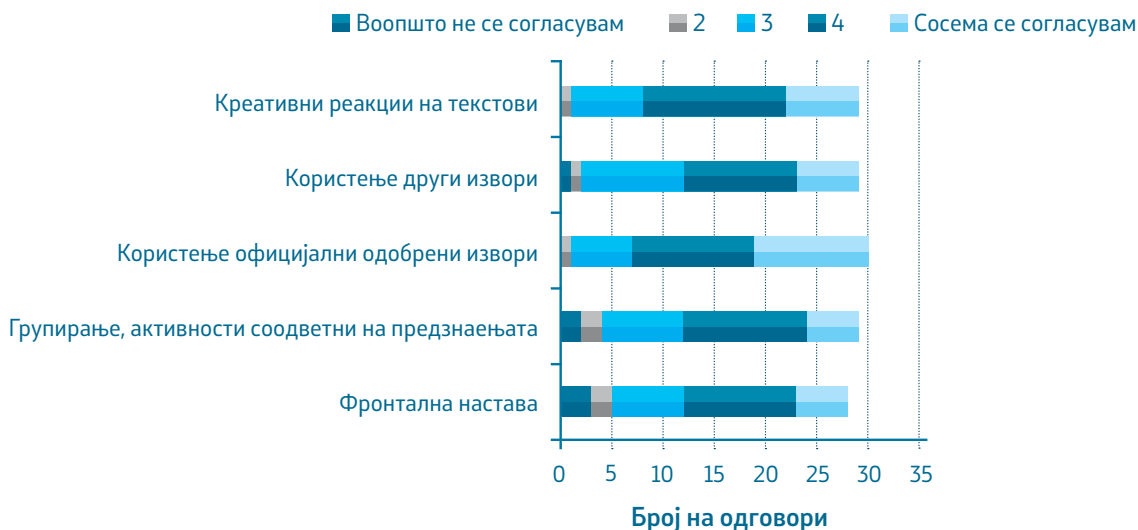
2.1. Задоволство од наставата по мајчин јазик

Директорите и стручните работници во проектните училишта беа прашани за степенот на задоволство од наставата по мајчин јазик. Четири петтини од испитаниците имплицитно искажале *“незадоволство”*, односно:

- ▶ Скоро 2/3 (18) од испитаниците *во голема мерка*, а 6 испитаници *сосема*, се согласуваат дека на наставата по мајчин јазик во нивното училиште и е потребно осовременување, и покрај тоа што скоро за 2/3 од испитаниците - во последниве години наставата е многу подобрена;
- ▶ Освен еден испитаник, сите се сложуваат со тоа дека учениците можат да имаат повисоко постигања по мајчин јазик.

За начинот на кој се реализира наставата по мајчин јазик во одделенска настава, околу 2/3 од испитаниците *во голема мера* или *сосема* се сложуваат дека: наставниците најчесто работат фронтално; ги групираат учениците и задаваат активности и задачи соодветно на предзнаењата на учениците; најчесто ги користат официјалните извори на знаења (учебници, работни

листови, лектири), а во помала мера користат други извори за поучување читање и пишување; учениците учествуваат во креативни активности поврзани со наставата по мајчин јазик. (График 16)

График 17. Мислење на раководниот тим за начинот на реализација на наставата по мајчин јазик

За изворите на знаење кои се користат во наставата и најголемиот дел од наставниците кажале дека како основна алатка за стекнување на способност за читање со разбирање ги користат текстовите од официјалните извори на учење по мајчин јазик. И наставниците, како и нивните директори и претставници од стручната служба кажуваат дека преостанатите извори на текстови (поглавја/ делови од книги, оригинални литературни текстови, текстови од учебници од други предмети) се употребуваат доста поретко или воопшто не се употребуваат.

ЗАКЛУЧОК

Може да се констатира дека менаџментот на проектните училишта, главно не е задоволен од наставата по мајчин јазик во сопствените училишта. Според испитаниците, иако во претходните години наставата била подобрена, сепак треба унапредување на истата, со што постигањата на учениците би биле повисоки.

2.2. Мислење за постигањата по мајчин јазик

Од одговорите на три прашања, добивме мислење за постигањата на учениците во прво до трето одделение, и тоа: споредено со постигањата на учениците во слични соседни училишта и споредено со целите за пишување, како и со целите за читање со разбирање што се предвидени со наставната програма.

- ▶ За постигањата споредени со другите училишта 10 испитаници велат дека се исти, 10 дека немаат информации за другите училишта, 9 дека се повисоки, а само 1 испитаник дека се пониски од постигањата во другите училишта. Тука е карактеристично дека испитаниците за коишто постигањата на учениците во неговото/нејзиното училиште се исти како во другите училишта се директори/ки, а испитаниците кои изјавија дека немаат информации за другите училишта се стручни работници.
- ▶ Повеќе од 2/3 од испитаниците (23 испитаници за прашањето поврзано со читање и 22 испитаници за прашањето поврзано со пишување) се согласуваат дека споредено со целите за соодветните одделенија постигањата на учениците се на ниво на програмските барања. Но, 4 испитаници (сите се училишни педагози) за читање со разбирање, како и 8 испитаници (од кои 6 педагози) за пишување, се согласни дека постигањата на учениците се пониски од програмските барања.

ЗАКЛУЧОК

- ▶ Генерално, за постигањата на учениците во сопствените училишта повеќето испитаници од менаџментот на училиштето мислат дека се на ниво на програмските барања или пак исти како во други соседни, слични училишта, што е слично со мислењето на наставниците (дел 1.3.2 од овој извештај).
- ▶ Карактеристично е дека за подрачјето пишување, споредено со читање со разбирање позачестено се среќава одговор - дека учениците имаат постигања пониски од програмските барања.

2.3. Соработка меѓу наставниците и поддршка од страна на раководниот кадар за унапредување на наставата по мајчин јазик

Во врска со заемната соработка и поддршка меѓу наставниците во училиштето, како и поддршката од страна на раководниот тим, од одговорите на прашалникот за директори и стручна служба ги добивме следниве информации:

- ▶ Повеќе од 2/3 од испитаниците изјавија дека наставниците во голема мера: може да сметаат на поддршка од училиштето за воведување новини, дека соработуваат со директорот и стручната служба и дека соработуваат со колегите од одделенска настава во врска со планирањето и реализацијата на наставата по мајчин јазик. Дека на наставниците во голема мера им е овозможено да посетуваат обуки специфични за наставата по мајчин јазик (надвор од училиштето) изјавија 22 испитаници, а 25 испитаници изјавија дека делумно или воопшто не се организираат интерни (училишни) обуки за наставата по мајчин јазик.
- ▶ Околу 2/3 од испитаниците тврдат дека делумно се практикува: споделување на сопствената пракса меѓу одделенските наставници и дискутирање за реализирани наставни часови, како и соработка меѓу

наставниците по мајчин јазик од предметна настава и одделенските наставници во врска со планирањето и реализацијата на наставата.

- ▶ Според 29 испитаници, наставниците од одделенска настава бараат помош и поддршка од наставниците по мајчин јазик од предметна настава во врска со стручни аспекти (според 16- делумно, а според 13- во голема мера).

Директорите и претставниците од стручната служба на проектните училишта беа прашани за начинот на кој **тие** лично им обезбедуваат поддршка на наставниците за реализација на наставата по мајчин јазик. На прашањето одговорија 24 испитаници.

- ▶ Одговори кои се среќаваат *и кај директорите и кај стручната служба* се однесуваат на организирање и поддршка во: работата на активите на наставници, планирање и подготовка на наставата, посета на наставни часови и давање повратна информација.
- ▶ *Директорите* уште наведуваат: обезбедување опрема и нагледни средства, обезбедување литература, овозможување присуство на семинари и работилници; додека пак *стручните работници* наведуваат: организирање квизови и натпревари, интерни работилници за поддршка на наставниците, како и помош при подготовка и реализација на отворени часови.

ЗАКЛУЧОК

- ▶ До сега практикувани приоди за унапредување на наставата, биле поддршка на професионалниот развој на наставниците преку дополнителни обуки и меѓусебна соработка. Повеќето директори и претставници на стручната служба сметаат дека постои добра соработка меѓу наставниците и дека наставниците може да сметаат на поддршка во училиштето за внесување новини во наставата по мајчин јазик, што е добра основа за воведување на проектните активности.
- ▶ Иако сметаат дека меѓу одделенските наставници има голема соработка, тие малку практикуваат заемна посета на наставни часови и дискутирање на истите.
- ▶ Соработката на одделенските наставници со предметните наставници по мајчин јазик е делумна, а неопходна е, особено кога се имаат предвид податоците за недоволното познавање на програмите по мајчин јазик за 6-то до 9-то одделение (дел 1.3.2 од овој извештај).

2.4. Опременост на училиштата за наставата по мајчин јазик

Според одговорите на директорите и претставниците на стручната служба, нивните училишта, генерално, се делумно опремени со наставни средства и материјали за наставата по мајчин јазик. Сите училишта од примерокот

имаат училишна библиотека, а 8 од испитаниците одговориле дека во неа има посебен дел за учениците од одделенска настава кој е добро опремен.

Она што најмногу го има во училиштата се комплекти лектури за одделенска настава и детски списанија, помалку има сликовници, енциклопедии и речници, аудио и видео записи со приказни и песнички и опрема за снимање и слушање.

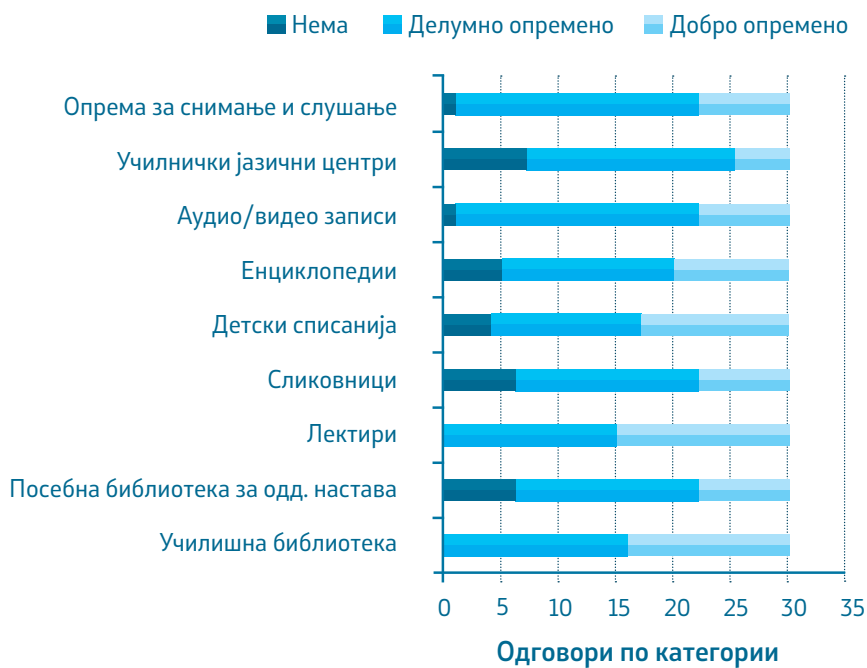

График 18. Опременост на училиштето со наставни средства

ЗАКЛУЧОК

- ▶ Опременоста на училиштата со специфични средства за наставата по мајчин јазик е просечна, иако станува збор за материјали кои е лесно да се обезбедат. Она со што училиштата се добро опремени се лектирите и детските списанија.
- ▶ За посовремени приоди во наставата по јазичната писменост – посебно читање со разбирање може да се користат аудио и видео записи, како и опремата за снимање и слушање/гледање вакви записи. Според раководниот кадар (повеќе од 2/3 од испитаниците), училиштата се делумно опремени со ваква опрема, која наставниците можат да ја користат во наставата.

2.5. Подготвеност на раководниот кадар за поддршка на активностите во проектот и примената на нови приоди во наставата по мајчин јазик

За успешноста на секоја иновација што се воведува на ниво на училиште неопходно е од самиот почеток сите вклучени и раководниот кадар да се добро информирани за целите и стратегиите и да споделуваат иста визија. Подготвеноста на раководниот кадар за примена на нови приоди во наставата по мајчин јазик, а посебно за *Јазична писменост во почетните одделенија*, беше испитувана преку информираноста и подготвеноста за поддршка на активностите во проектот, како и мислењата и искуствата од други проекти.

- ▶ Во врска со тоа колку вклучувањето во Проектот била индивидуална одлука на поединечни наставници, кои се обучувани за обучувачи, а колку е дел од училишната политика за унапредување на наставата по мајчин јазик состојбата е различна во различни училишта. Половина од испитаниците (15) се изјаснија дека наставниците кои се вклучени во Проектот се приклучиле врз основа на договор со училишниот менаџмент, според 11 оваа одлука била донесена самоиницијативно од страна на наставниците, а 4 испитаници изјавија дека немаат информации.
- ▶ Скоро 2/3 од испитаниците изјавија дека се добро информирани за целите и активностите на проектот, тројца испитаници – воопшто не се информирани, а другите добиле информации од наставниците вклучени во проектот. Половина од испитаниците, информациите ги добиле од Бирото за развој на образованието.
- ▶ Бидејќи училиштата беа информирани за нивното вклучување во проектот пред спороведувањето на ова испитување, очекувавме дека во сите училишта ќе бидат испланирани активности на ниво на училиште и дека сите испитаници ќе бидат информирани за планираните активности. Но, од вкупно 30 испитаници, 20 (од кои 8 – директори, а 12 – претставници на стручната служба) одговорија дека имаат испланирано активности. Останатите одговориле дека не испланирале. Најчесто наведени планирани активности се: обезбедување услови за дисеминација на обуката на ниво на училиште и следење на обуката. Во еден од прашалниците е одговорено дека во училиштето ќе прават редовни кратки тестирања со кои ќе го следат напредокот на учениците.
- ▶ Испитаниците беа прашани и за тоа како лично ја гледаат својата улога во реализацијата на проектот. Одговорите на ова прашање се претставени графички.

График 19. Улога на директорот и стручната служба во реализацијата на проектот

Својата сопствена улога во Проектот, психолозите и педагозите најчесто ја гледаат како давање поддршка во реализацијата на проектните активностите, следење на работата и мотивација на наставниците, додека директорите повеќе ја нагласуваат логистичката поддршка и менаџерската улога во Проектот. Најголем број од директорите (12 од вкупно 15), својата улога ја гледаат во обезбедување услови и средства за реализација на обуките и поддршка на наставниците обучувачи во планирањето на обуките; додека пак претставниците на стручната служба (12 од вкупно 15) во присуство на обуките за наставниците.

- ▶ Освен во проектот *Јазична писменост во почетните одделенија*, училиштата се вклучени и во други проекти. Скоро сите испитаници одговараат дека училиштето е вклучено во Проектот за основно образование (ПЕП), а дел наведуваат обуки преку Проектот за модернизација. Еден испитаник изјави дека училиштето е вклучено во *“Проектот на УНИЦЕФ за математика”*.
- ▶ Своето искуство со проектите, испитаниците главно го оценуваат позитивно: 24 испитаници изјавуваат дека проектите многу им помогнале да се подобри наставата, а останатите 6 дека “искуството е главно позитивно, но нема големо влијание на наставата”.
- ▶ Можноста за да дадат свој коментар или дополнително мислење, ја искористија тројца испитаници. Двајца од испитаниците предлагаат да се воведат калиграфија при поучувањето пишување, а еден испитаник

истакна дека говорењето треба да биде повеќе експлицитно нагласено во наставните програми (ова насочува на добро познавање на наставните програми по мајчин јазик).

ЗАКЛУЧОК

- ▶ Во половина од проектните училиштата вклучувањето во проектот *Јазична писменост во почетните одделенија* е во договор со раководниот кадар, додека во другата половина тоа е иницијатива на поединечен наставник/ци. Раководниот кадар пред почетокот на проектните активности во училиштето е доволно информиран за целите и активностите на проектот но, не во сите училишта се испланирани активности во училиштето во врска со проектот.
- ▶ Својата улога најчесто ја гледаат како подржувачи на процесот на професионално доусовршување на наставниците и обезбедување услови за одвивање на проектните активности.
- ▶ Училиштата главно имаат искуство и со други проекти, најголем број од испитаниците како проект во кој се вклучени го наведуваат Проектот за основно образование (ПЕП), и имаат позитивно искуство со проектите, односно дека проектите многу им помогнале да ја подобрат работата.

ИЗ. ПОСТИГАЊА НА УЧЕНИЦИТЕ

Во рамки на испитувањето на состојбата пред започнувањето на обуките во проектот *Јазична писменост во почетните одделенија*, со цел мерење на влијанието на Проектот врз квалитетот на наставата и врз постигањата на учениците, ги измеривме и постигањата на учениците на крајот на трето одделение на прашања и задачи од подрачјата опфатени со програмата *Јазична писменост во почетните одделенија*. И во рамките на овој индикатор, мерењето го направивме пред почетокот на обуката на наставниците во проектните училишта, поаѓајќи од тоа дека, во наредно мерење, на промената на резултатите на учениците во проектните училишта ќе влијае промената на поучувањето предизвикана од методичките и педагошките приоди кои ги промовира Проектот.

НАЧИН НА МЕРЕЊЕ

Проценката за постигањата на учениците ја засноваме на постигнатите резултати на учениците при решавање на тест задачи кои мерат способност за читање со разбирање, способност за пишување на текст по дадени зборови како и употребата на правописот и потребната лексика.

Тестот за учениците се состои од 6 задачи (24 барања) кои мерат знаења и способности од следниве подрачја:

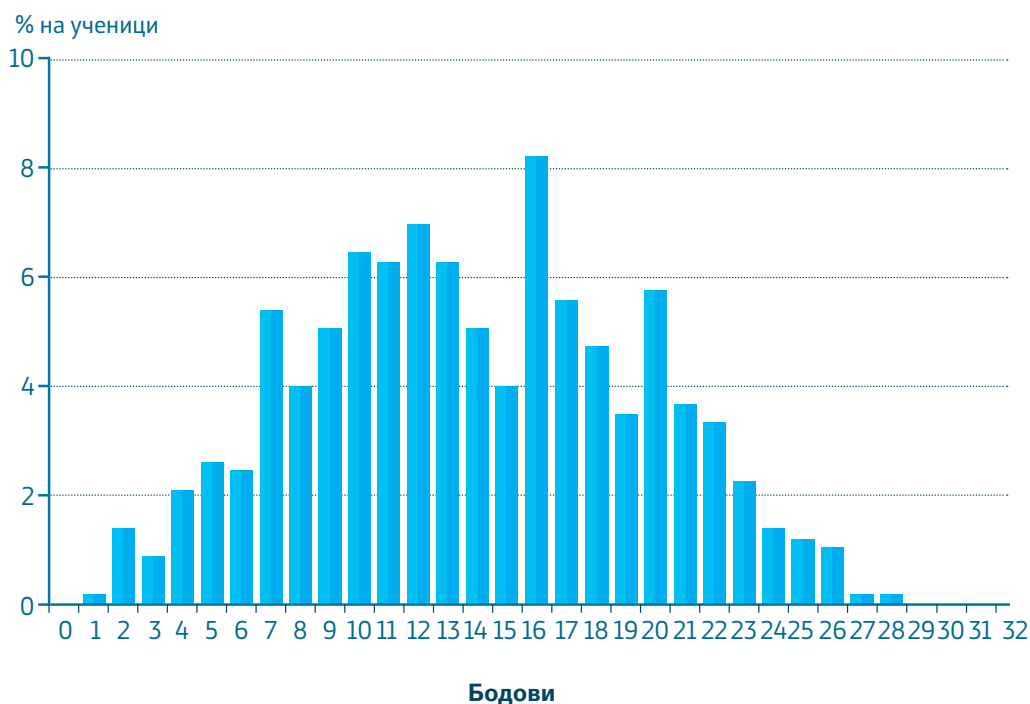
- ▶ Читање – 4 задачи (13 барања)
- ▶ Пишување - 2 задачи (11 барања)

За мерење на постигањата на учениците за првото подрачјето читање беа одбрани: еден подолг литературен текст со 6 барања поврзани со содржината на текстот, еден кус текст со 3 барања и 2 куси литературни текста со 4 барања од кои едно се однесува на споредба помеѓу ликови од двата текста. За мерење на постигањата на учениците од подрачјето пишување беше изготвена една задача од отворен тип (пишување на состав по дадени зборови) и една задача од затворен тип, која се однесуваше на подобрување на содржината на одбрани делови од дадено писмо.

Ограничувањето од аспект на малиот број задачи во секое од наведените подрачја во тестот, не дозволува генерализирање на заклучоците за подрачјата. Затоа, заклучоците ќе се однесуваат на знаењата и способностите кои експлицитно се мерени со задачите во тестот.

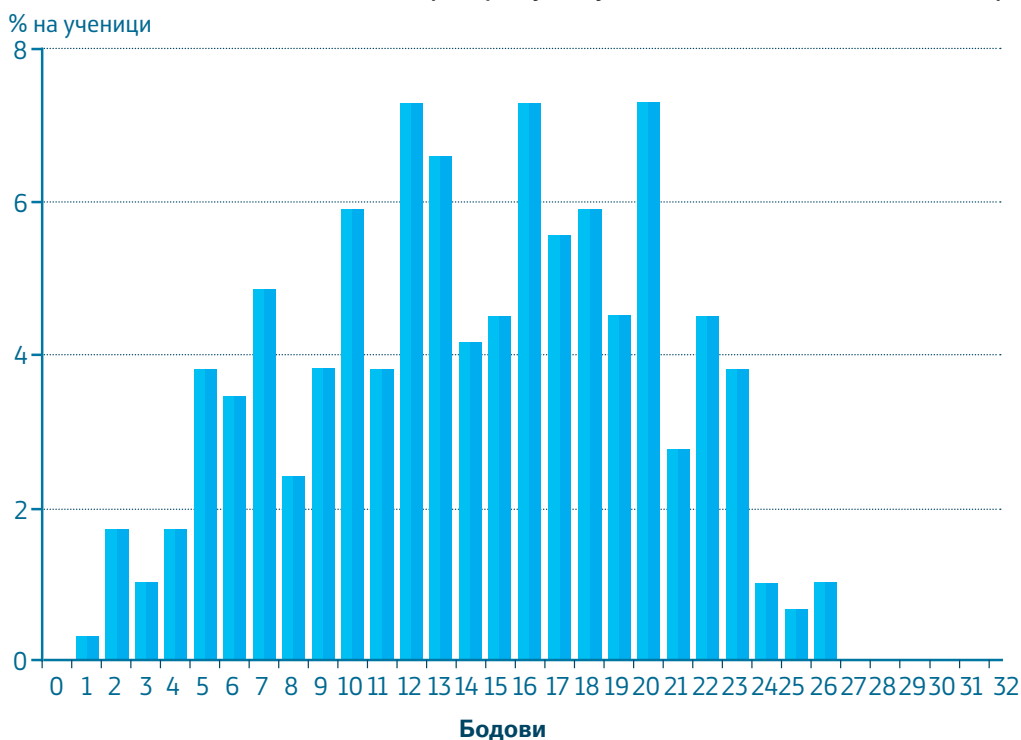
3.1. Постигања на учениците на тестот по читање со разбирање и пишување

Просечниот резултат на тестот по читање со разбирање и пишување **од сите ученици** е 13,80 (максимален можен е 32), односно просечниот процент на решеност е 43,14%. Максимален постигнат резултат на тестот е 28 и тоа само од еден ученик, а најголем е процентот на ученици (8,19%) кои имаат 16 бодови. Сите тестирани ученици (574) решиле точно барем едно од барањата. Постигањата на учениците имаат нормална дистрибуција која е повеќе наклонета кон левата страна.

График 20. Резултати на сите ученици на тестот по читање со разбирање и пишување

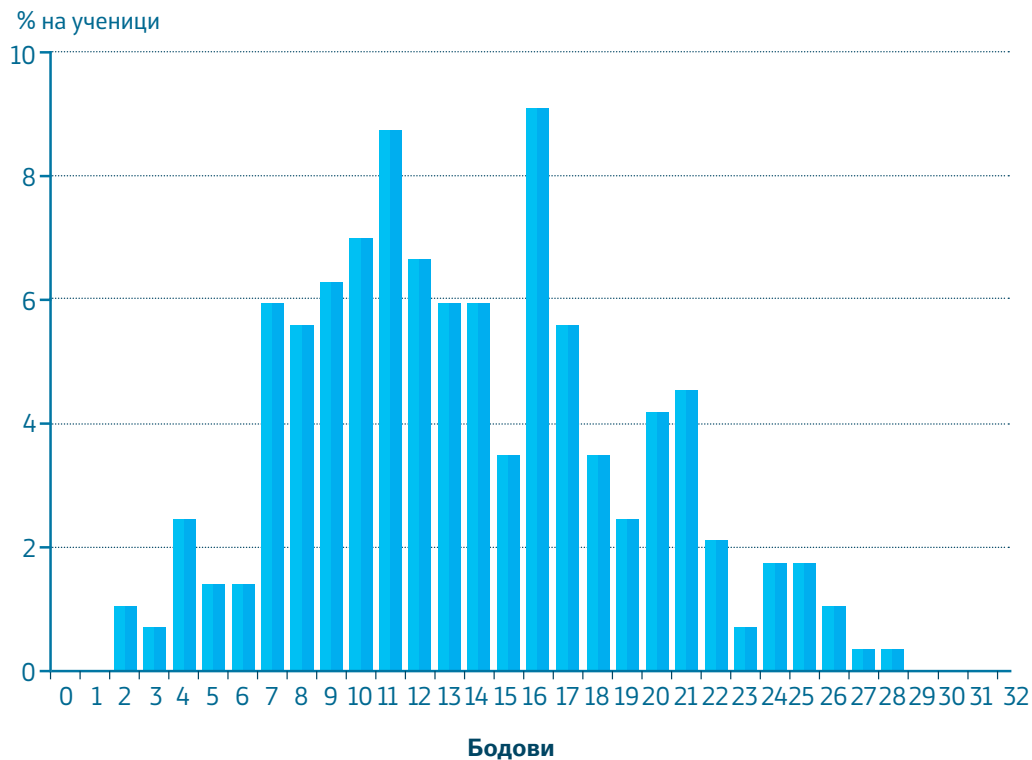
Просечниот резултат на тестот на **учениците во проектните училишта** е 14,06 односно просечниот процент на решеност е 43,93%. Највисок постигнат резултат е 26 бодови, а го постигнале 3 ученици (1,04%), а најголем е процентот на ученици (7,29%) кои имаат 12, 16 или 20 бодови. Сите тестирани ученици во проектните училишта (288) решиле точно барем по еднобарање во тестот. Постигањата на учениците имаат полимодална дистрибуција која е поместена кон левата страна.

График 21. Резултати на учениците од проектните училишта на тестот по читање со разбирање и пишување

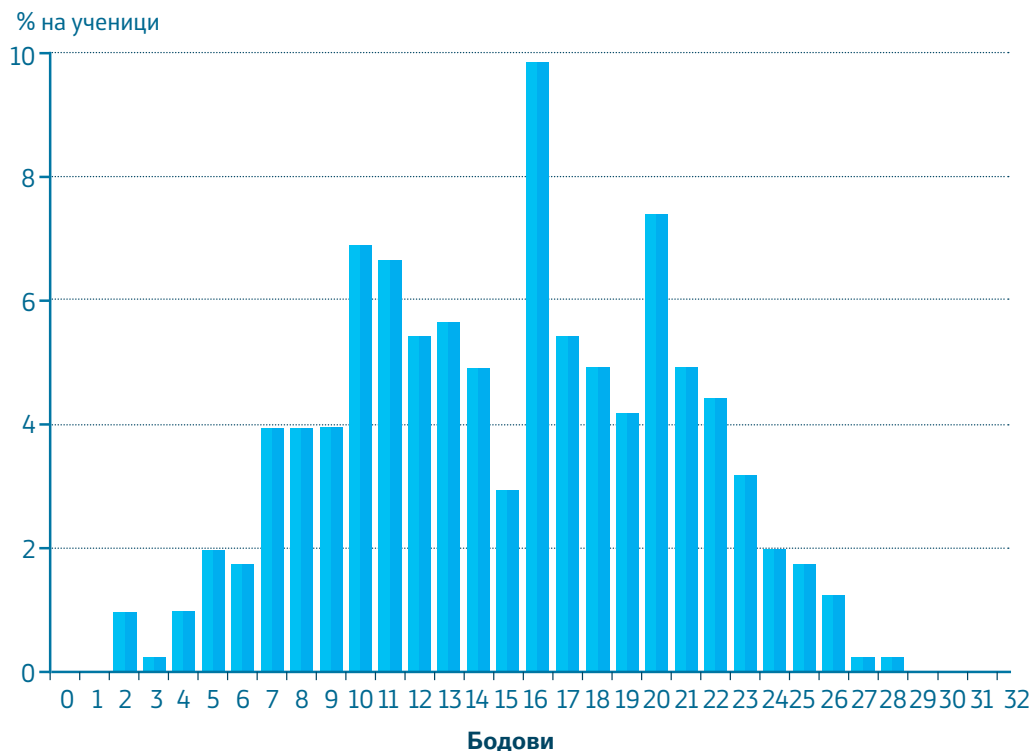

Просечниот резултат на тестот на учениците **во не-проектните училишта** е 13,55 односно просечниот процент на решеност е 42,34%. Највисок постигнат резултат е 28, а го постигнал само 1 ученик. Најголем е процентот на ученици (9,09%) кои имаа 16 бода. Од вкупно 286 тестирани ученици во не-проектните училишта сите ученици решиле точно по две тест задачи. Постигањата на учениците имат бимодална дистрибуција која е поместена кон левата страна.

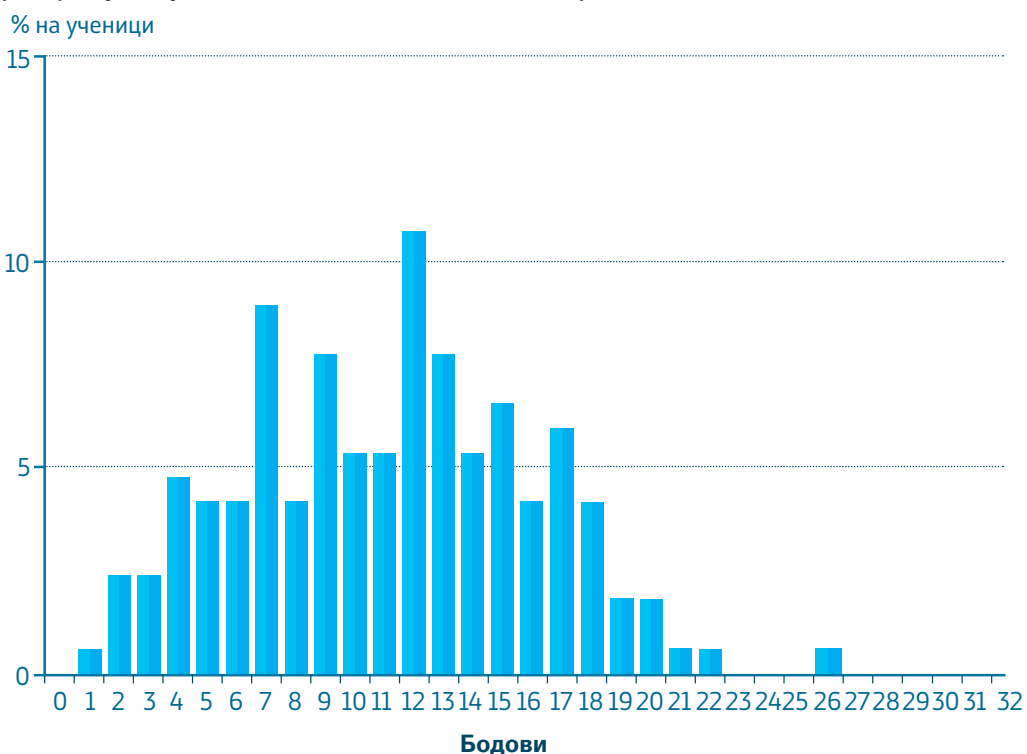
График 22. Резултат на учениците од не-проектните училишта на тестот по читање со разбирање и пишување

Просечниот резултат на тестот **од учениците што учат во училишта што се во урбани населби** е 14,92 (максимален можен е 32), односно просечниот процент на решеност е 46,62%. Максимален постигнат резултат на тестот е 28 и тоа само од еден ученик, а најголем е процентот на ученици (9,85%) кои имаат 16 бодови. Од вкупно 406 тестирани ученици сите решиле точно по најмалку две барања од тест задачите. Постигањата на учениците имат полимодална дистрибуција која е поместена кон левата страна.

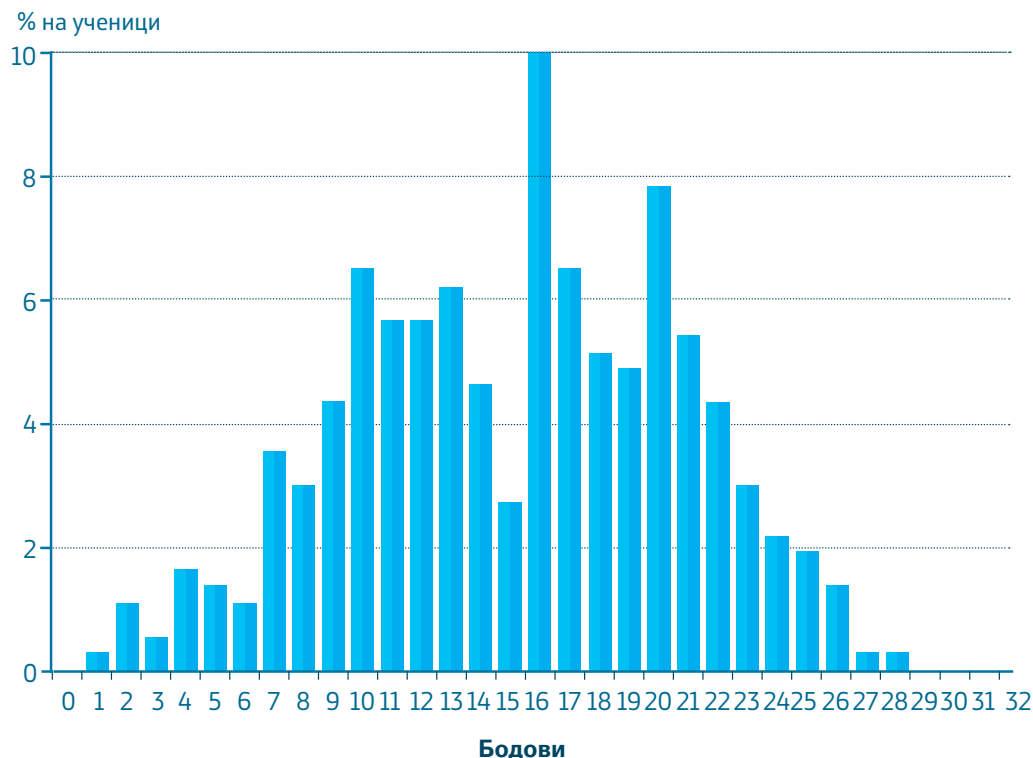
График 23. Резултати на учениците кои учат во училишта во урбана средина на тестот по читање со разбирање и пишување

Просечниот резултат на тестот **од учениците што учат во училишта што се во рурални населби** е 11,11 (максимален можен е 32), односно просечниот процент на решеност е 34,73%. Максимален постигнат резултат на тестот е 26 и тоа само од еден ученик, а најголем е процентот на ученици (10,71 %) кои имаат 12 бода. Од вкупно 168 тестирани ученици сите решиле точно барем едно барање од тест задачите. Постигањата на учениците имаат бимодална дистрибуција која е поместена кон левата страна.

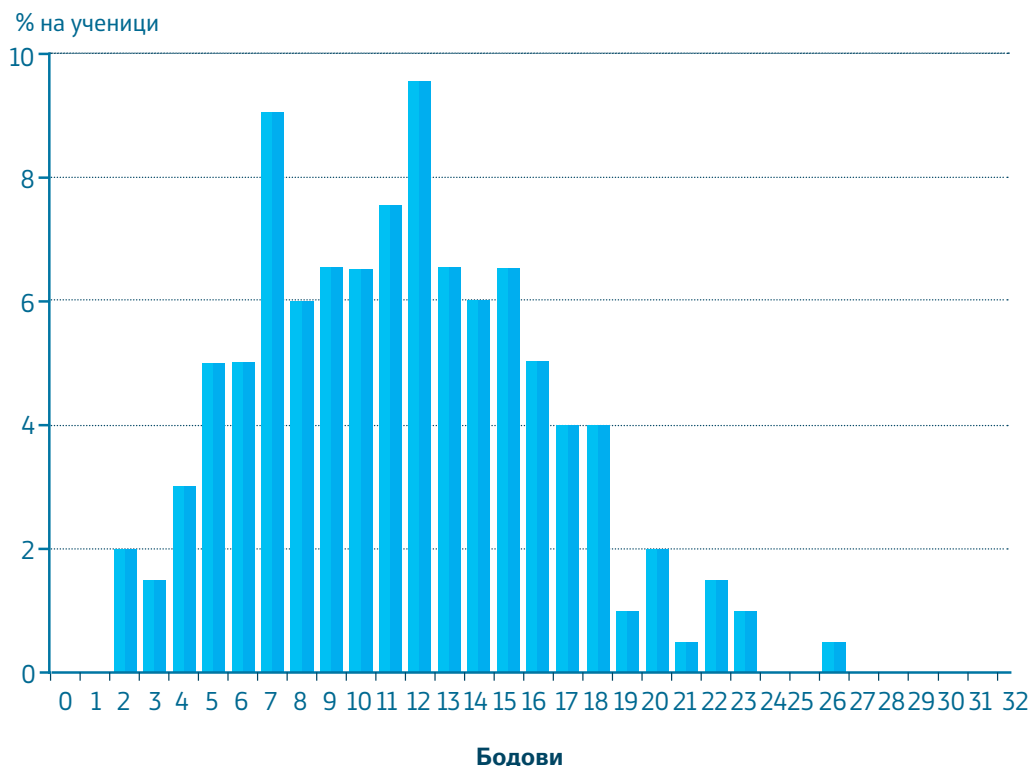
График 24. Резултати на учениците кои учат во училишта во рурална средина на тестот по читање со разбирање и пишување

Просечниот резултат на тестот **на учениците што ја следат наставата на македонски наставен јазик** е 15,14 (максимален можен е 32), односно просечниот процент на решеност е 47,31%. Максимален постигнат резултат на тестот е 28 бодови, а го постигнал само еден ученик. Најголем е процентот на ученици (9,87%) кои имаат 16 бода. Сите тестирани ученици (374) решиле барем по едно барање од дадените тест задачи. Постигањата на учениците имаат полимодална дистрибуција која е поместена кон левата страна.

График 25. Резултати на учениците кои следат настава на македонски наставен на тестот по читање со разбирање и пишување

Просечниот резултат на тестот **од учениците што ја следат наставата на албански наставен јазик** е 11,31 (максимален можен е 32), односно просечниот процент на решеност е 35,34%. Максимален постигнат резултат на тестот е 26 и го постигнал само од еден ученик, а најголем е процентот на ученици (9,50%) кои имаат 12 бода. Од вкупно 200 тестирани ученици сите решиле точно по две барања од тестот. Постигањата на учениците имаат бимодална дистрибуција која е повеќе наклонета кон левата страна.

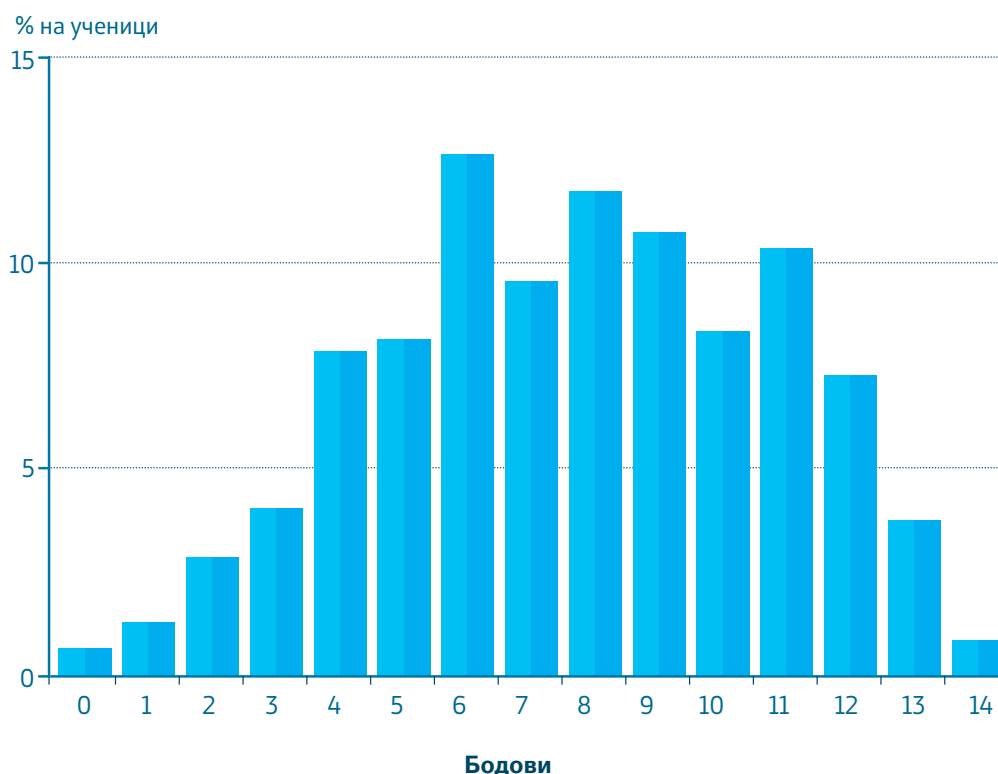
График 26. Резултати на учениците кои следат настава на албански наставен на тестот по читање со разбирање и пишување

ЗАКЛУЧОК

- ▶ Резултатите на тестот се пониски од очекуваните резултати пропишани во наставната програма за трето одделение.
- ▶ Учениците од проектните и не-проектните училишта не се разликуваат во постигањата на тестот по Читање со разбирање и пишување. Тоа ќе овозможи полесно споредување на резултатите во последователни мерења.
- ▶ Учениците што учат во училишта во урбани населени места постигнале повисоки резултати од учениците што учат во училишта лоцирани во рурални населени места.
- ▶ Учениците што ја следат наставата на македонски наставен јазик постигнале повисоки резултати од учениците што ја следат наставата на албански наставен јазик.

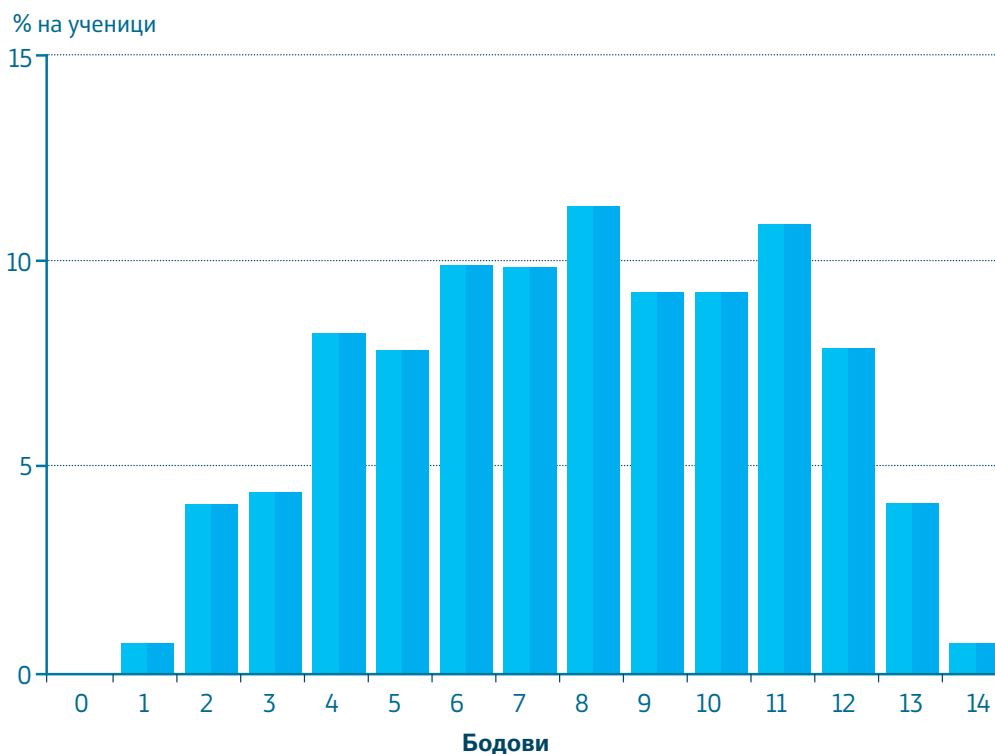
3.1.1 Постигања на учениците на задачите од читање

Просечниот резултат на задачите од читање со разбирање **од сите ученици** е 7,70 (максимален можен е 14), односно просечниот процент на решеност е 55,01%. Максимален постигнат резултат на тестот е 14 и тоа од четири ученици, а најголем е процентот на ученици (12,72%) кои имаат 6 бода. Од сите тестирани ученици (574) 0,52% (три ученика) не решиле точно ниту една од дадените задачи. Постигањата на учениците имаат нормална дистрибуција која е повеќе наклонета кон десната страна.

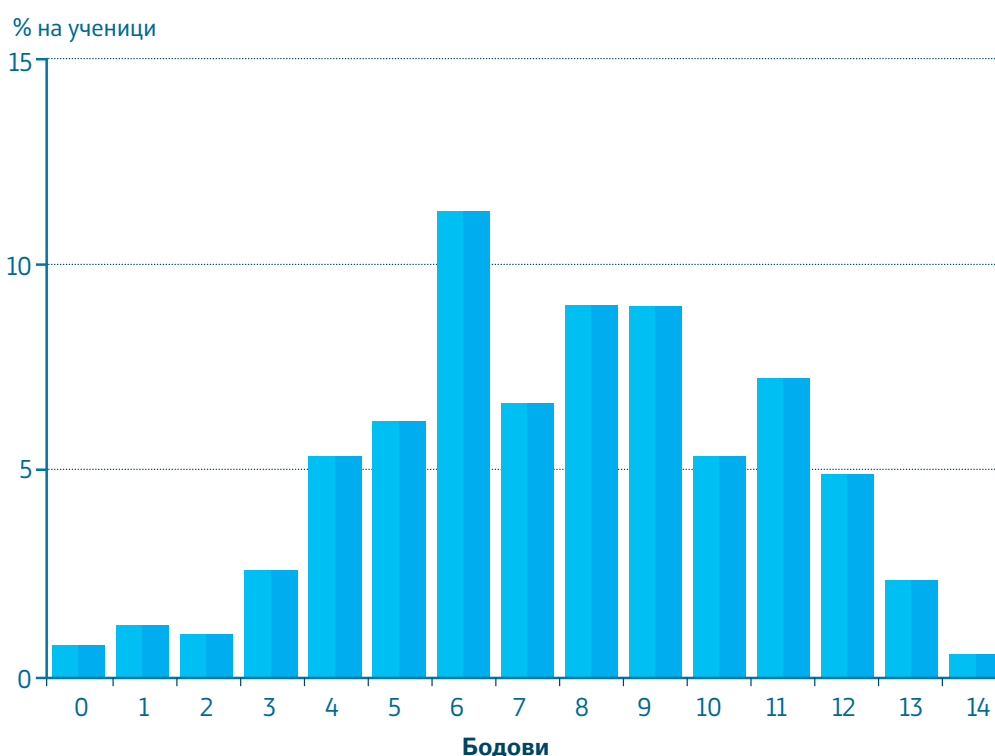
График 27: Резултати на сите ученици во читање со разбирање

Просечниот резултат на задачите од читање со разбирање на **учениците во проекните училишта** е 7,78 односно просечниот процент на решеност е 55,61%. Највисок постигнат резултат е 14 и го постигнале 2 ученика, а најголем е процентот на ученици (11,46%) кои имаат 8 бода. Сите тестирани ученици во проекните училишта (288) решиле точно барем едно барање во тестот. Постигањата на учениците имаат дистрибуција која е повеќе наклонета кон десната страна.

График 28: Резултати на учениците од проектните училишта во читање со разбирање

Просечниот резултат на задачите од читање со разбирање на **учениците во не-проектните училишта** е 7,62 односно просечниот процент на решеност е 54,42%. Највисок постигнат резултат е 14 и го постигнале 2 ученика а најголем е процентот на ученици (15,38%) кои имаат 6 бода. Од вкупно 286 тестирани ученици во не-проектните училишта, само 1,05% од учениците не решиле точно ниту едно барање во тест задачите по читање. Постигањата на учениците имаат дистрибуција која е повеќе наклонета кон десната страна.

График 29: Резултати на учениците од не-проектните училишта во читање со разбирање

Од анализата на постигањата на учениците на задачите за читање со разбирање се забележува дека учениците, подеднакво и во проектните и во не-проектните училишта, имаат најниски постигнувања (само 38% односно 37% точни одговори) кога од нив се бара хронолошки да ги подредат настаните во текстот и кога од нив се бара да извлечат директен заклучок односно да ги опишат односите меѓу два лика (23% односно 28% точни одговори). Околу 50 % од учениците не можат да откриваат идеја (главна мисла) на одреден дел од текст, иако идејата е експлицитно содржана во дадениот дел, како и да предвидат што би можело да се случи во приказната, врз основа на познати елементи од приказната.

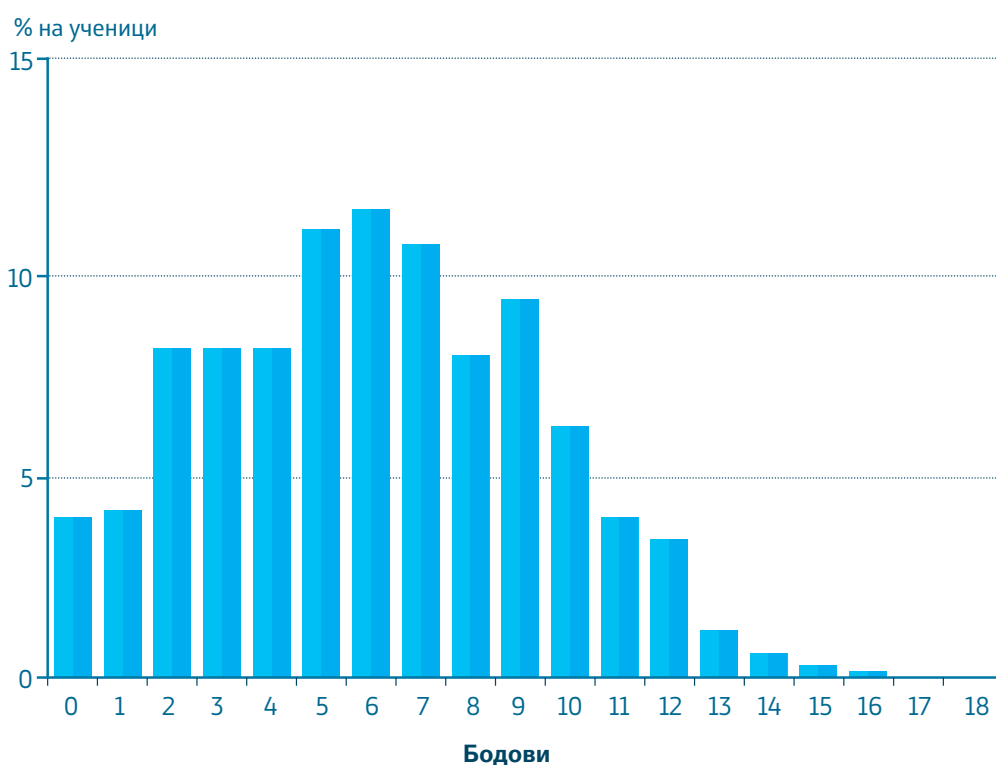
Највисоки постигања учениците имаат на неколку задачи кои бараат идентификување на информации од текстот (околу 2/3 од учениците точно ги решиле ваквите барања).

ЗАКЛУЧОК

- ▶ Не постои статистички значајна разлика во постигањата на учениците, на задачите од подрачјето читање со разбирање Тоа ќе го олесни споредувањето на резултатите во последователни мерења.
- ▶ Резултатите на еден дел од задачите во тестот со кои се мереше способноста на учениците хронолошки да ги подредат настаните во текстот и да извлечат директен заклучок се пониски од очекуваните резултати пропишани во наставната програма за трето одделение. Резултатите од останатите задачи се речиси во согласност со очекуваните резултати дадени во наставната програма за трето одделение.
- ▶ Учениците од градските училишта имаат значително повисоки резултати по читање, од учениците што учат во училишта во село.
- ▶ Учениците што учат на македонски јазик имаат повисоки постигања од учениците што учат на албански јазик.

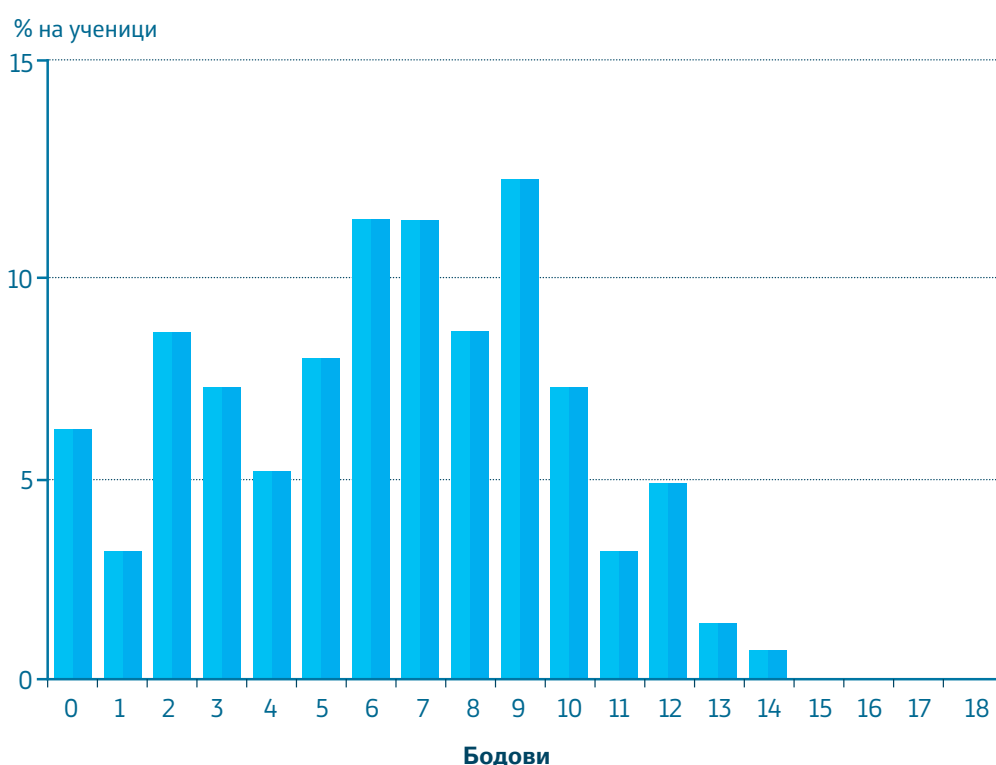
3.1.2 Постигања на учениците на задачите од пишување

Просечниот резултат на задачите од пишување од сите ученици е 6,10 (максимален можен е 18), односно просечниот процент на решеност е 33,90%. Максимален постигнат резултат на тестот е 16 и тоа од еден ученик, а најголем е процентот на ученици (11,67%) кои имаат 6 бода. Од сите тестирани ученици (574), 4,01% не освоиле ниту еден бод.. Постигањата на учениците имат дистрибуција која е повеќе наклонета кон левата страна.

График 30: Резултати на сите учениците во пишување

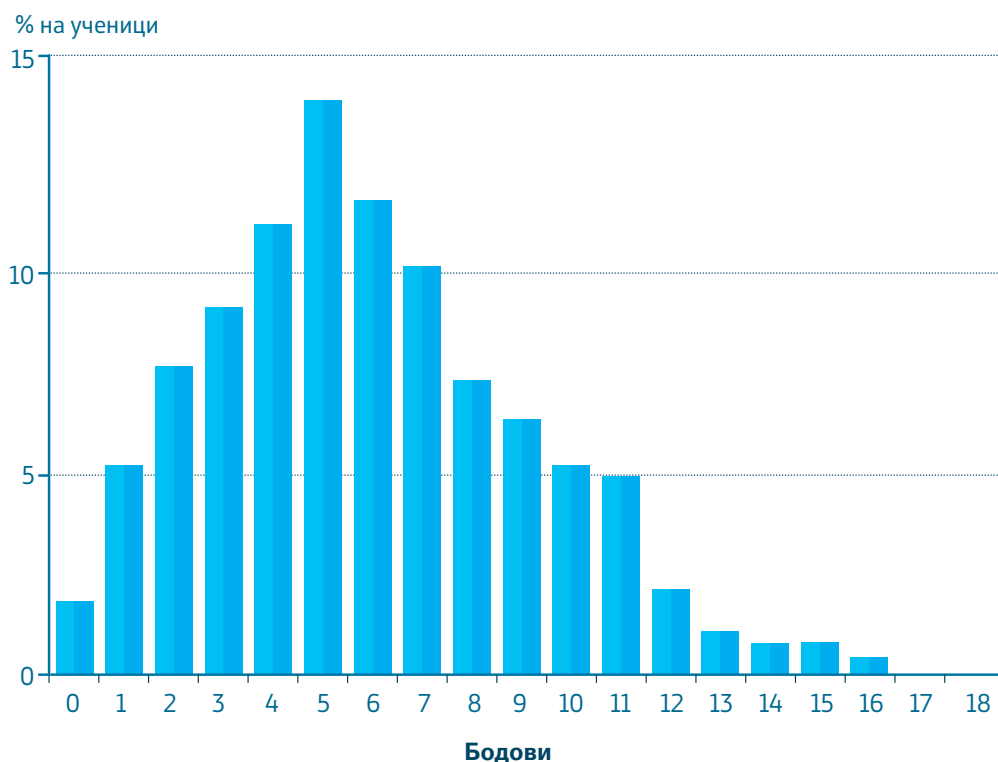
Просечниот резултат на задачите од пишување на **учениците во проектните училишта** е 6,27 односно просечниот процент на решеност е 34,86%. Највисок постигнат резултат е 14 од 2 ученици, а најголем е процентот на ученици (12,50%) кои имаат 9 бода. Од сите тестирани ученици во проектните училишта (288), 6,25% не решиле точно ниту една тест задача. Постигањата на учениците имаат дистрибуција која е повеќе наклонета кон левата страна.

График 31: Резултати на учениците од проектните училишта во пишување

Просечниот резултат на задачите од пишување на **учениците во не-проектните училишта** е 5,93 односно просечниот процент на решеност е 32,94%. Највисок постигнат резултат е 16 и го постигнал само 1 ученик, а најголем е процентот на ученици (14,34%) кои имаат 5 бода. Од сите тестирани ученици во проектните училишта (286), 1,75% не одговориле точно на ниту о барање во тестот по пишување. Постигањата на учениците имаат нормална дистрибуција која е повеќе наклонета кон левата страна.

График 32: Резултати на учениците од не-проектните училишта во пишување

Од постигањата на учениците на задачите за пишување се забележува дека околу 50% од учениците, подеднакво и во проектните и во не-проектните училишта, препознаваат добра структура на реченица, соодветна употреба на збор во реченицата и соодветна композиција на текст (во овој случај писмо), кога од понудените одговори треба да одберат еден одговор и со тоа да ја подберат структурата на определени реченици, лексиката и композицијата на писмо (изразување на целта на писмото).

Учениците многу послаби резултати постигнале на задачата за пишување од отворен тип т.е. пишување на состав по дадени зборови, подеднакво и во проектните и во не-проектните училишта. За објективно оценување на писмените состави се изготвија критериуми за оценување (Прилог 4). Квалитетот на секој труд е проценет според секој од критериумите. Во следната табела е даден процентот на ученици од проектните и непроектните училишта според нивото што го постигнале.

Табела 5. Постигања на учениците од проектните и непроектните училишта во подрачјето пишување (задача: пишување состав по дадени зборови)

Критериум	Ниво на постигања					
	0		1		2	
	Проектно %	Непроектно %	Проектно %	Непроектно %	Проектно %	Непроектно %
Композиција	55	50	44	49	1	1
Јасност на составот	32	34	64	61	4	5
Употреба на дадените зборови во составот	30	23	50	62	20	15
Интерпункција	45	36	53	52	2	2
Правопис	32	46	67	52	1	2
Конструкција на реченицата	43	52	52	45	5	3
Оригиналноста	70	74	26	23	4	3

Од табелата може да се воочи дека многу мал процент од учениците можат да го достигнат највисокото барање за најголем број од критериумите, освен кога е во прашање употребата на дадените зборови во составот каде што постигањата се нешто повисоки. Околу 50% од учениците го постигнале првото ниво за речиси најголем број од критериумите, освен за критериумот оригиналноста.

ЗАКЛУЧОК

- ▶ Не постои статистички значајна разлика во постигањата на учениците од проектните и непроектните училишта на задачите од подрачјето пишување. Тоа ќе го олесни споредувањето на резултатите во последователни мерења.
- ▶ Резултатите на задачите во тестот со кои се мереше способноста на учениците за пишување на текст по дадени зборови како и употребата на правописот и потребната лексика, се пониски од очекуваните резултати пропишани во наставната програма за трето одделение.
- ▶ Учениците од градските училишта имаат значително повисоки резултати по читање, од учениците што учат во училишта во село.
- ▶ Учениците што учат на македонски јазик имаат повисоки постигања од учениците што учат на албански јазик.

3.2. Подготвеноста на учениците за читање и активности во домот поврзани со читањето пред поаѓање во училиште

Повеќе истражувања докажале дека изложувањето на децата уште во раното детство на активности кои се поврзани со читањето е клучен фактор на создавањето на читачки навики и високи постигања во читањето со разбирање.⁹

Токму затоа во оваа истражување, учениците беа прашани за нивните искуства во семејството поврзани со активности за читањето во предучилишниот период како и за читачките навики во нивните семејства.

НАЧИН НА МЕРЕЊЕ

Податоците за состојби и навики во фамилијата на тестираните ученици коишто кои се однесуваат на јазичната писменост ги прибравме со краток прашалник, кој учениците го пополнуваа на крајот од тестирањето во вториот ден.

Со 6 прашања, добивме податоци кои се однесуваат на:

- ▶ Посетување на предучилишни установи;
- ▶ Предзнаење за читање;
- ▶ Активности во домот поврзани со читањето во предучилишниот период;
- ▶ Број на книги во семејството;
- ▶ Членување во библиотека и
- ▶ Дискутирање за прочитани книги во семејството.

Податоците од овој кус прашалник ќе бидат презентирани со цел да се согледа семејниот контекст на тестираните ученици поврзан со читањето.

Табела 6: Посетување на предучилишни установи*

	Процент на ученици што посетувале предучилишна установа	
	да	не
проектно	59,9%	33,3%
не-проектно	57,3%	40,9%

*Вкупниот процент на учениците не се 100 % бидејќи дел од учениците не одговориле на ова прашање

Од податоците презентирани во Табела 6, се гледа дека нешто повеќе од половина од тестираните ученици и во проектните и во не-проектните училишта посетувале предучилишни установи.

9 I.V.S. Mullis, M.O. Martin, A.M.Kenedy, P. Foy, PIRLS 2006 International Report. Chesnut Hill, MA: Boston College, str. 106

Табела 7: Предзнаење за читање*

Предзнаења	Процент на ученици според предзнаењата пред да тргнат на училиште		
	Знаев букви	Читав и пишував зборови	Читав реченици
проектно	49,7%	31,3%	8,7%
не-проектно	44,4%	36,0%	11,9%

*Вкупниот процент на учениците не се 100 % бидејќи дел од учениците не одговориле на ова прашање

Во однос на предзнаењата што учениците ги имале пред да тргнат во училиште, а се поврзани со читањето, од Табела 7 може да се види дека речиси половината од учениците знаеле букви пред да тргнат во училиште, останатите ученици што одговориле умееле да читат и пишуваат зборови и реченици. Незначително поголем процент од учениците од не-проектните училишта умееле да читат и да пишуваат зборови и реченици пред да тргнат на училиште.

Табела 8: Активности во домот поврзани со читањето во предучилишниот период*

Актив-ности	Процент на ученици што правеле разни активности во домот поврзани со читањето во предучилишна возраст																	
	Читање книги			Раскажување приказни			Пеене песни			Игри со играчки за азбука			Игри со зборови			Пишување букви или зборови		
	н	п	ч	н	п	ч	н	п	ч	н	п	ч	н	п	ч	н	п	ч
Проект-ни	12,5	34,4	28,1	9,7	35,4	30,2	23,3	29,2	22,2	21,5	25,3	26,7	15,3	32,3	26,4	9,0	22,2	46,9
Не-проект-ни	9,1	37,1	36,7	9,8	34,6	39,2	28,3	32,5	19,9	24,5	30,4	26,4	14,0	38,5	29,7	7,0	26,6	21,9

*Вкупниот процент на учениците не се 100 % бидејќи дел од учениците не одговориле на ова прашање

Н-никогаш; П –понекогаш; Ч - често

Од податоците презентирани во табела 8, се гледа дека околу 60 % од учениците и во проектните и во не проектните училишта, уште во раното детство биле понекогаш или често изложувани на активности кои ги поттикнуваат вештините за читање и пишување. Во однос на зачестеноста на изложеност на учениците на вакви активности, учениците од проектните училишта почесто со своите родители пишувале букви или зборови, за разлика од учениците од не –проектните училишта на кои почесто им биле читани книги и раскажувани приказни.

Табела 9: Книги во семејството*

Број на книги	Процент на ученици кои поседуваат книги во семејството				
	0-10	11-25	26-100	101-200	Повеќе од 200
проектно	14,9	31,9	20,1	14,2	9,4
не-проектно	16,4	32,2	28,0	11,9	4,5

*Вкупниот процент на учениците не се 100 % бидејќи дел од учениците не одговориле на ова прашање

Со оглед на тоа дека читачките навики почнуваат да се стекнуваат уште на рана возраст учениците беа прашани и за бројот на книги во домот, за користење на услуги од библиотеки како и за навиката децата да им читаат книги или да разговараат за прочитана книга со возрасните членови од семејството.

Една третина од учениците и од двете суб - популации живаат во семејства кои имаат од 11- 25 книги во нивните семејни библиотеки, а околу 26 % од учениците од проектните училишта и околу 16 % од учениците од не-проектните училишта имаат околу или повеќе од 200 книги дома.

Табела 10: Членување во библиотека*

	Процент на ученици и членови од семејството што позајмуваат книги од библиотека	
	да	не
проектно	69,4%	23,3%
не-проектно	71,3%	26,2%

*Вкупниот процент на учениците не се 100 % бидејќи дел од учениците не одговориле на ова прашање

Во однос на позајмувањето книги од библиотеки, афирмативен показател е дека процентот на ученици или членови од семејството што позајмуваат книги од библиотеки е околу 70 % и во проектните и во не –проектните училишта.

Табела 11: Дискутирање за прочитани книги во семејството*

Колку често читаат или разговараат	Процент на ученици кои разговараат за прочитана книга со член од семејството		
	никогаш	еднаш до двапати неделно	секој ден
проектно	16,0%	41,7%	33,0%
не-проектно	18,9%	42,0%	33,2%

*Вкупниот процент на учениците не се 100 % бидејќи дел од учениците не одговориле на ова прашање

Генерално земено родителите или повозрасните членови во семејството често одвојуваат време во текот на седмицата да ги слушаат нивните деца како читаат или да разговараат со нив за тоа што го прочитале. Околу 40 % од учениците, еднаш до двапати неделно им читаат книги на членови од семејството или разговараат за прочитаното, а околу 33 % од учениците тоа го прват секој ден.

IV ДЕЛ – КОНСТАТАЦИИ И ПРЕПОРАКИ

Во овој дел се дадени констатации и препораки што можат да се дадат врз основа на наодите од испитувањето на почетната состојба. Тие треба да им послужат на реализаторите на Проектот при планирањето на активностите за имплементација и евалуацијата на проектните активности.

КОНСТАТАЦИИ

1. Примероците на проектните и на не-проектните училишта меѓусебно не се разликуваат во однос на релевантните карактеристики. Тоа овозможува тие и во иднина да се користат за следење и евалуација на ефектите од проектните активности.
2. Инструментите со кои се мерени одделните индикатори, имаат задоволителни мерни карактеристики заради што може да се користат и во наредни мерења. Нешто послаби мерни карактеристики има скалата на ставови на наставниците за учењето и поучувањето читање и пишување.
3. Нема статистички значајни разлики во клучните индикатори меѓу наставниците од проектните и непроектните училишта. Тоа овозможува лесно следење на ефектите врз ставовите, и како и методичките и педагошките знаењата на наставниците.
4. Не постојат статистички значајни разлики во постигањата на учениците од проектните и од непроектните училишта. Тоа овозможува лесно следење на ефектите на проектните активности врз постигањата на учениците.
5. Наставниците генерално имаат ставови кон учењето и поучувањето читање и пишување кои се согласни со принципите во *Јазична писменост во почетните одделенија*. Тоа веројатно се должи на нивните знаења за карактеристиките на квалитетна настава и учење, кое го добиле како резултат во проектите `Активна настава` и `Чекор по чекор`, кои промовираат активни методи во наставата.
6. Одговорите на наставниците укажуваат и на тоа дека тие во значителен степен го прифаќаат приодот во кој наставата е стриктно диктирана од наставната програма, како и официјално одобрените и пропишаните извори на учење.

7. Методичките и педагошките знаења на наставниците кои би биле во согласност со природот промовиран со проектот *Јазичка писменост*, се ограничени.
8. Наставниците се поделени во мислењето дека наставните програми им даваат методичка слобода и флексибилност во избор на природите во реализацијата на наставата.
9. Наставниците недоволно ги познаваат програмите по мајчин јазик за наредните циклуси од основното образование, особено за последниот (6-то до 9-то одделение).
10. Наставниците сметаат дека добро соработуваат со колегите и имаат чувство дека може да сметаат на поддршка во училиштето за внесување иновации. Според изјавите на директорите и стручните работници наставниците од одделенска настава главно добро соработуваат, но соработката со предметните наставници не е задоволителна.
11. Раководниот кадар во проектните училишта е подготвен да ги поддржи проектните активности, иако 1/3 од нив во времето на прибирањето на податоците во ова истражување немале испланирано конкретни активности.
12. Раководниот кадар главно смета дека постигањата по мајчин јазик во одделенска настава е во рамките на програмските барања (целите и очекуваните резултати одредени со наставната програма), но речиси сите сметаат дека постигањата може да се подобрат првенствено преку стручно усовршување на наставниците.
13. Опременоста на училниците со нагледни средства, посебно јазични катчиња, не задоволува.

ПРЕПОРАКИ

1. Обуките во училиштата да се реализираат низ соодветно балансиран активности кои ќе овозможат подигање и на педагошките и методичките знаења и вештини на наставниците за описување на учениците од прво до трето одделение.
2. На обуките да се дискутира, да се промовира и инсистира на активен период во наставата
3. За време на обуките да има пристап до соодветни средства, вежби, техники за поучување читање и пишување – за наставниците да ја почувствуваат потребата и ползноста од нивното користење.
4. На наставниците од прво до трето одделение да им се обезбеди поддршка и зачестена соработка со колегите, особено со наставниците по мајчин јазик од погорните одделенија, запознавање со програмите по македонски јазик за повисоките одделенија, заемна посета на наставни часови и дискусија за истите, како и споделување и зачестено користење на разновидни извори на текстови.
5. Претставници од УНИЦЕФ/БРО да организираат повремени средби со менаџментот и наставниците во училиштата вклучени во проектот, каде ќе се информираат за дисеминацијата, текот на активностите и очекуваните резултати. Да се искористи отвореноста за соработка на раководниот кадар, за обезбедување соодветна поддршка на наставниците за примена на ново-стекнатите знаења.
6. Да се мотивираат училиштата и наставниците за обезбедување потребни наставни средства (поврзани со концептите во Проектот) за секоја паралелка. Голем дел од потребните материјали може да бидат изработени од наставниците во самото училиште.
7. БРО и наставниците обучувачи, да го следат развојот на ставовите за одредени аспекти на наставата кои наставниците не ги проценуваат како особено важни, а претставуваат значаен дел од целите проектот (како на пример важноста на способноста за раскажување според слики или откривање и користење на различни и сродни зборови).

ЛИТЕРАТУРА

1. Albanian language teaching program grade 1, BDE, Skopje, 2007
2. Albanian language teaching program grade 2, BDE, Skopje, 2007
3. Albanian language teaching program grade 3, BDE, Skopje, 2007
4. A Child Becomes a Reader, National Institut for Literacy, RMC Research Corporation, Portsmouth, 2006
5. Allington, R.L. (2002). Research on Reading/Learning Disability Interventions. In A.E. Farstrup, & S. Samuels (Eds.), *What Research Has to Say About Reading Instruction* (pp. 261-290). Newark, DE: International Reading Association. <http://www.reading.org/publications/bbv/books/bk177/images/bk177-12-Allington-PDedSample.pdf>. retrieved 9. 09. 2010
6. Child and Adolescent Development Research and Teacher Education: Evidence-based Pedagogy, Policy, and Practice, Summary of Roundtable Meetings, December 1-2, 2005, March 20-21, 2006, Co-Sponsored by: National Institute of Child Health and Human Development (NICHD) *National Institutes of Health*, U.S. Department of Health and Human Services, http://www.nichd.nih.gov/publications/pubs/child_adol_dev_teacher_ed.pdf, retrieved 9. 09. 2010
7. Jones J. (2003) *Early Literacy Assessment Systems: Essential Elements*, ETS
8. *Konceptija za devtgodisno osnovno vospitanie i obrazovanie*, (2007) Biro za razvoj na obrazovanie, Skopje
9. Loewenberg Ball D., M. H. Thames, G. Phelps, (2007), *Content Knowledge for Teaching: What Makes It Special?*, Paper submitted to the Journal of Teacher Education http://www-personal.umich.edu/~dball/papers/Ball-ThamesPhelps_ContentKnowledgeforTeaching.pdf, retrieved 9. 09. 2010
10. Macedonian language teaching program grade 1, BDE, Skopje, 2007
11. Macedonian language teaching program grade 2, BDE, Skopje, 2007
12. Macedonian language teaching program grade 3, BDE, Skopje, 2007
13. Michael M., Ina M., Ann K., *PIRLS 2006 Technical Report*, TIMSS&PIRLS International Study Center, Boston College, 2007
14. Mickovska G., Aleksova A., Mickovska A., Ceslarov M. (2009), *Report of the baseline study - Thinking Mathematics Project*
15. Mickovska G, B. Naceva, A. Aleksova (2001), *Students achievement in literacy and mathematics (Postigana na ucenicite po majcin jazik i matematika)*, *National assessment in lower primary*, Bureau for Development of Education, Skopje
16. Mullis I.V.S., M.O. Martin, A.M.Kenedy, P. Foy, *PIRLS 2006 International Report*. Chesnut Hill, MA: Boston College
17. National Reading Panel: *Teaching Children to Read*, Reports of the Subgroups, U.S. Department of Health and Human Services, Public Health

- Service, National Institutes of Health, National Institute of Child Health and Human Development, NIH Pub. No. 00-4754, April 2000, <http://www.nichd.nih.gov/publications/nrp/upload/report.pdf>, retrieved 19. 09. 2010
18. Naceva B., G. Mickovska, (2001), *Language standards for students achievement (Стандарди на постигања по мајчин јазик), National assessment for lower primary*, Bureau for development of education, Skopje
  19. Naceva B., *PIRLS Bureau for Development of Education*, Skopje
  20. Нацева Б., 2008 Екстерното оценување на постигањата на учениците во јазичното подрачје, магистерски труд. Филозофски факултет, Универзитет "Св. Кирил и Методиј", Скопје
  21. Penner-Wilger M. (2008) Reading Fluency: A Bridge from Decoding to Comprehension Research Brief, AutoSkill International Inc. http://eps.schoolspecialty.com/downloads/other/acad-ead/fluency_research.pdf, retrieved 1. 09. 2010
  22. Phelps, G., & Schilling, S., Developing measures of content knowledge for teaching reading. http://www.sii.soe.umich.edu/documents/ESJ_CKT%20reading_Final_Reformatted.pdf retrieved 1.10.2010
  23. Pressley, M. (2002). Metacognition and Self-Regulated Comprehension. In A.E. Farstrup, & S. Samuels (Eds.), *What Research Has to Say About Reading Instruction* (pp. 291-309). Newark, DE: International Reading Association, <http://www.reading.org/Publish.aspx?page=/publications/bbv/books/bk177/abstracts/bk177-13-pressley.html&mode=redirect>, retrieved 9. 09. 2010
  24. PIRLS 2006, A Guide to Reading Education in the Forty PIRLS 2006 Countries, TIMSS&PIRLS International Study Center, Boston College, 2007
  25. Reutzel D. Ray (2010), *The Role of Teacher Content and Content-Pedagogy Knowledge in Student Reading Achievement: A Tale of Teacher Quality*, at the International Reading Association, Chicago, www.reading.org/Libraries/55th_Annual.../Content_Knowledge_Talk.ppt, retrieved 9. 09. 2010
  26. Reutzel, D. Ray, J. A. Dole, R. Sudweeks, P. C. Fawson, S. Read, J. A. Smith, B. Donaldson, C. D. Jones, K. Herman (2007) *Developing the Literacy Instruction Knowledge Scales (LIKS): A Comprehensive Assessment of Primary Grade Teachers' Knowledge of Reading and Writing Instruction*, Paper presented at the Annual Conference of the American Educational Research Association, Chicago, http://cehs.usu.edu/ecc/images/pdf/presentations/aera_final.pdf, retrieved 9. 10. 2010
  27. *Research-Based Reading Comprehension Instruction, Focus on Reading Strategies* <http://www.perfectionlearning.com/images/products/pdfs/fors/fors.whitepaper.pdf>, retrieved 30.09.2010
  28. Review of Language Curriculum, UNICEF 2008/09 (Ненси Клер, Ph.D., Ричард Холдгрив-Ресендез Miske Witt & Associates)
  29. Rowan, B., S.G. Schilling, D. L. Ball, R. Miller and col.(2001), *Measuring Teachers' Pedagogical Content Knowledge in Surveys: An Exploratory*

- Study, CPRE,, www.sii.soe.umich.edu/.../pck%20final%20report%20revised%20BR100901.pdf retrieved 30.09.2010
30. Rowan B., R. Correnti, R. Miller, *What Large-Scale Survey Research Tells us about Teacher Effects on Student Achievement: Insights from the Prospects Study of Elementary Schools*, CPRE, <http://www.sii.soe.umich.edu/documents/LargeScaleSurveyResearch.pdf>, retrieved 30.09.2010
  31. Rowan B., R. Correnti, R. Miller,(2009), *School Improvement by design*, http://www.cpre.org/images/stories/cpre_pdfs/sii%20final%20report_web%20file.pdf, retrieved 1.12.2010
  32. Snow C. E., M. S. Burns, P. Griffin, *Editors*, (1998), *Preventing Reading Difficulties in Young Children*, Committee on the Prevention of Reading Difficulties in Young Children, Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National Research Council, National Academy Press, Washington, DC, http://www.nap.edu/openbook.php?record_id=6023, retrieved 30.09.2010
  33. *Standards for Reading Professionals—Revised 2010*, <http://www.reading.org/General/CurrentResearch/Standards/ProfessionalStandards2010.aspx>, retrieved 30.09.2010
  34. *The Impact of the Literacy and Numeracy Secretariat (2009)*: http://www.edu.gov.on.ca/eng/document/reports/OME_Report09_EN.pdf, retrieved 30.09.2010
  35. *The Study of Instructional Improvement*, <http://www.sii.soe.umich.edu/about/pubs.html>, retrieved 30.09.2010
  36. Theurer J. L. K. Onofrey (2006), *Tell Me What You Know: Preservice Teachers' Attitudes Towards Teaching Comprehension*, *The Reading Matrix*, vol. 47, no 4, pp 39-51

ПРИЛОЗИ

ПРИЛОГ 1:

НАСОКИ

ПРОЕКТ: ЈАЗИЧНА ПИСМЕНОСТ ВО ПОЧЕТНИТЕ ОДДЕЛЕНИЈА

НАСОКИ ЗА ИСТРАЖУВАЧОТ

За потребите на *Согледувањето на состојба пред почетокот на Проектот*, истражувачот во секое училиште треба да ги спроведе следниве активности:

1. Да прибере податоци за училиштето, наставниците и учениците
2. Да го спроведе тестирањето на примерок ученици од IV одделение
3. Да го зададе Прашалникот за наставници
4. Да го зададе Прашалникот за директорот и стручните работници во училиштето
5. Да напише извештај за спроведените активности
6. Сите материјали да ги достави до МЦГО

Понатаму секоја од наведените активности е детално објаснета.

Скопје, октомври 2010

МАКЕДОНСКИ
ЦЕНТАР ЗА
ГРАЃАНСКО
ОБРАЗОВАНИЕ

Испитувањето го спроведува
Македонскиот центар за граѓанско образование

ОРГАНИЗАЦИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Јавете се најмалку два дена пред посетата на училиштето и објаснете ја целта на Вашата посета: *согледување на состојбата пред започнувањето на обуките во проектот на УНИЦЕФ „Јазична писменост во почетните одделенија“.*

- ▶ Објаснете им дека податоците ќе ги користи УНИЦЕФ за планирање на активностите во Проектот.
- ▶ Објаснете им кои активности треба да ги спроведете (тестирање, анкетирање) во деновите на посетата.
- ▶ Објаснете им како да го изберат примерокот на ученици за тестирање (види дел 2: Тестирање на учениците).
- ▶ Објаснете им како да го изберат примерокот на наставници (види дел 3: Одговарање на прашалникот).
- ▶ Објаснете им дека одбраните наставници од одделенска настава треба **да бидат присутни** во закажаното време, за да пополнат Прашалник за наставници
- ▶ Објаснете им дека директорот и еден од стручните работници треба да бидат присутни најмалку во еден од деновите на посетата и да пополнат Прашалник за директори и за стручни работници.
- ▶ Договорете го времето за секоја од активностите
- ▶ Листата во која се пополнуваат податоците за училиштето може да им ја испратите и претходно (доколку училиштето има интернет).

1. ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ ЗА УЧИЛИШТЕТО

- ▶ Податоците за училиштето треба да се внесени во образецот: **Податоци за училиштето.** (Прилог 3.1)
- ▶ Податоците може да ги приберете во време на посетата, да го испратите образецот пред вашата посета, па училиштето само да го пополни и во исклучителен случај да ви го достават после вашата посета.

2. ТЕСТИРАЊЕ НА УЧЕНИЦИТЕ ОД IV ОДД. (НОВО)

- ▶ Потребно е да се тестираат 20 ученици од IV одд.
- ▶ **Начин на избор:** Вкупниот број ученици во IV одд. што учат во зградата на централното основно училиште се дели со 20 (децималниот број се заокружува на цел број). Добиениот број е: **Н - стапка (чекор) на избор.** Се прави заедничка листа на учениците од сите паралалки од IV одд. Почнувајќи од бројот 2 се бира секој Н-ти ученик, додека не се изберат 20 ученици (ако се стигне до крај на листата пред да се изберат 20 се продолжува во круг од почеток). Пр. Вкупно има 90 ученици. $90:20=4,5$. Се заокружува на 5. Почнувајќи од број 2 се бира секој 5-ти ученик: 2,7,12,17,22.... се додека не се одберат 20 ученици.

- Доколку училиштето е двојазично од наставата на секој наставен јазик се бираат по 10 ученици, на истиот начин како што е опишано погоре.
  - Изборот на учениците се врши еден ден пред тестирањето. Училиштето треба да ви подготви список со имиња на учениците, ознака за паралелката и редниот број во дневникот.
- ▶ **Тестирање на учениците**
- Избраните ученици треба да решаваат тест за читање и тест за пишување, Тие треба да им се зададат во два последователни дена. Тестовите се поместени во една тест книшка која се состои од два дела.
- ▶ **Место на тестирање:**
- **Избраните ученици се сместуваат во една училница.**
  - Доколку училиштето е двојазично одделно се тестираат учениците на македонски и на албански јазик (по 10 во група)
- ▶ **Време на тестирање:** Најдобро е тестирањето да се спроведе во време на вториот час.
- ▶ **Упатство за тестирање:**
- На учениците им објаснувате дека ќе решаваат тест по мајчин јазик и дека тоа не е за оценка, туку да се види колку децата од различни училишта научиле да читаат и да пишуваат. Им кажувате дека едниот тест ќе го решаваат денес, а другиот утредента. Им објаснувате дека денес ќе го решаваат тестот за читање што се наоѓа во првата половина од книшката.
  - Учениците ги читате од списокот, го пишуваат името на ученикот на тестот, и му кажуваат каде да седне.
  - Објаснете им како да одговараат и да ги забележуваат одговорите. (Прилог 3.2) Треба да се осигурате дека тоа го разбрале. Потоа може да го започнете тестирањето. Во текот на тестирањето може да им давате објаснувања само за начинот на одговарање (запишување на одговорите). На прашањата што се наоѓаат на крајот на тестот за пишување може да им објаснувате и што се бара со прашањето и да им помогнете подобро да ги разберат.
- ▶ **Времетраење на тестирањето:**
- Тестирањето двата дена трае по 50 минути.
  - Учениците што порано го завршиле делот од тестот што се задава соодветниот ден упатете ги да си ги проверат решенијата.
  - Ако до истекот на 50 минути, повеќе од половина од учениците не стигнале до крајот на тестот продолжете го времето за уште 5 – 10 мин. (додека повеќето од учениците не стигнат до крајот). Тоа се однесува на двата дела на тестот.

- Првиот ден учениците што порано завршиле не смее да преминуваат на вториот тест, а вториот ден не смее да се враќаат на делот што го решавале претходниот ден.
  - Во извештајот за тестирањето запишете ако сте го продолжиле времето на тестирање.
- ▶ **Делење, собирање и враќање на тестовите:**
- Првиот ден - откако ќе проверите дали сите ученици според списокот на избрани ученици се седнати на секој ученик му го давате тестот на кој сте го напишале неговото име и презиме. Учениците го решаваат само првиот дел од тестот. Кога ќе истече времето за тестирање го земате тестот од секој ученик.
  - Вториот ден - го читате името на ученикот што сте го запишале на тестот, му го давате тестот на ученикот. Кога сите ученици ќе седнат на своите места им кажувате да ги отворат тестовите кај вториот дел ПИШУВАЊЕ..Откога ќе заврши тестирањето ги собираете сите тестови. Доколку ученикот бил отсутен вториот ден, покрај името запишувате отсутен.
  - Треба да ги вратите сите тестови што сте ги добиле, без оглед дали се пополнети или не се.

3. ЗАДАВАЊЕ НА ПРАШАЛНИКОТ ЗА НАСТАВНИЦИ

- ▶ Прашалникот за наставници треба да го пополнат 10 избрани наставници од одделенска настава што работат во Централното основно училиште
- ▶ **Начин на избор:** Вкупниот број на паралелки од одделенска настава што учат во зградата на централното основно училиште се дели со 10 (децималниот број се заокружува на цел број). Добиениот број е: **Н - стапка (чекор) на избор.**
- ▶ Се прави заедничка листа на сите паралелки на следниов начин I₁ (a); I₂ (b).... II₁ (a); II₂ (b).... III₁ (a); III₂ (b).... IV₁ (a); IV₂ (b)....Така подредените се означуваат со бројки 1, 2, 3....
- ▶ Почнувајќи од бројот 2 се бира секоја Н-та паралелка, додека не се изберат 10 паралелки (ако се стигне до крај на листата пред да се изберат 10 се продолжува во круг од почеток). Пр. Вкупно во одделенска настава има 27 паралелки. 27:10=2,7. Се заокружува на 3. Почнувајќи од број 2 се бира секоја 3-та паралелка: 2, 5, 8, 11,14, 17, 20, 23, 26, 3. Наставниците што предаваат во избраните паралелки се избрани да го пополнат прашалникот. Доколку е избрана паралелка со целодневна настава се бира наставникот што предава мајчин јазик.
  - Доколку училиштето е двојазично од наставата на секој наставен јазик се бираат по 5 наставци, со постапката опишана погоре
- ▶ **Место:** Соберете ги избраните наставници на исто место (наставничка канцеларија, училница) кадешто нема да бидат вознемирувани.

- ▶ **Време:** Најдобро е пополнувањето на прашалникот да го договорите за периодот по завршувањето на часовите.
- ▶ **Упатство:** Објаснете им ја на наставниците целта на одговарањето на прашалникот: *согледување на состојбата пред започнувањето на обуките во проектот на УНИЦЕФ*. Објаснете им дека одговорите се анонимни. Замолете ги да работат самостојно, затоа што ни се важни нивните поединечни одговори. Обезбедете да се работи самостојно.
- ▶ **Времетраење:** За пополнување на прашалникот се потребни околу 50 минути. Доколку има потреба сочекајте ги сите наставници да го довршат одговарањето на прашалникот.
- ▶ **Враќање на прашалниците:** треба да ги вратите сите прашалници што сте ги добиле, без оглед дали се пополнети или не се.

4. ЗАДАВАЊЕ НА ПРАШАЛНИКОТ ЗА ДИРЕКТОРОТ И ЗА СТРУЧЕН РАБОТНИК ОРГАНИЗАЦИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

- ▶ Директорот и еден стручен работник (педагог или психолог) треба да одговарат на Прашалникот за директор и стручен работник
- ▶ **Време:** Со директорот и стручниот работник договорете го времето што им одговара за да одговарат на прашалникот. Најдобро е тоа да биде во еден од двата дена додека вие ги спроведувате тестирањето или го задавате прашалникот за наставниците.
- ▶ **Упатство:** Објаснете им ја целта на прибирањето податоци од нив: *согледување на состојбата пред започнувањето на обуките во проектот на УНИЦЕФ*. Замолете ги да одговарат на сите прашања. Оставете им го прашалникот сами да го одговараат.
- ▶ **Времетраење:** За пополнување на прашалникот ќе им биде потребно најмногу 20 минути.
- ▶ **Собирање на прашалниците:** Прашалниците соберете ги најдоцна до крајот на вашиот престој во училиштето.

5. ИЗВЕШТАЈ

- ▶ Во извештајот треба накусо да ги запишете сите спроведени активности поврзани со истражувањето
  1. Претходни подготовки и договори
  2. Спроведување на тестирањето
  3. Задавање на прашалниците
  4. Податоци за училиштето
  5. Оценка на истражувачот за успешноста и ограничувања во врска со прибраните податоци и сл.

ПРИЛОГ 1.1

ПОДАТОЦИ ЗА УЧИЛИШТЕТО

ОУ _____ Место _____

1. Број на паралелки и ученици во одделенска настава:

	паралелки	ученици
На македонски наставен јазик		
На албански наставен јазик		
Вкупно		

2. Образование на родителите на учениците од IV одделение

На македонски наставен јазик		
образование	мајка	татко
Незавршено основно училиште		
Основно училиште		
Средно училиште		
Више и високо образование		

На албански наставен јазик		
образование	мајка	татко
Незавршено основно училиште		
Основно училиште		
Средно училиште		
Више и високо образование		

ПРИЛОГ 1.2

УПАТСТВО ЗА РЕШАВАЊЕ НА ТЕСТОВИТЕ

Кажете им го на учениците следново:

Првиот ден од тестирањето

Денес и утре ќе решавате тест по мајчин јазик. Овој тест не е за оценка. Сакаме да видиме колку децата во земјата научиле да читаат и пишуваат.

Имате два теста. Денес ќе го решавате тестот за читање. Треба внимателно да ги прочитате текстовите и да одговорите на прашањата после секој текст.

На некои прашања ви се понудени неколку одговори и вие трееба да го одберете тој што мислите дека е точен. Заокружете ја буквата пред тој одговор.

На некои прашања треба да го напишете одговорот на линиите. Ако не ви е јасно како да одговарате кренете рака и повторно ќе ви објаснам.

Имате време од еден школски час. При крајот ќе ве потсетам дека треба да довршувате.

Сега може да почнете и ќе работите до знакот СТОП. Тука завршува тестирањето за денес.

Вториот ден од тестирањето

Денес ќе решавате тест по пишување. Имате две задачи. На првата, откога внимателно ќе прочитате, ќе одговорите како вчера, со заокружување на точниот одговор. Втората задача е да напишете еден состав. Сосем на крајот имате неколку прашања за вас и вашето семејство.

Ако нешто не ви е јасно, кренете рака и прашајте ме. И денес ќе решавате еден школски час. Пред крајот ќе ве потсетам.

Сега најдете го оној дел од тестот каде што завршивте вчера. Свртете ја страницата. Го гледате тестот за пишување. Го најдовте ли сите?

Сега може да почнете.

ПРИЛОГ 2.

Шема на критериуми и индикатори за оценување на писмен состав- раскажување по дадени зборови

	0	1	2
Композиција	<ul style="list-style-type: none"> нема композиција нема поврзаност на деловите употребени се 1-2 реченици 	<ul style="list-style-type: none"> слаба композиција 2 од 3 дела на композицијата мала поврзаност на деловите лоша распределба на зборови по делови (пр: воведниот дел е подолг од главниот) 	<ul style="list-style-type: none"> добро изграден состав (воведен, главен, завршен дел) поврзаност на деловите добра распределба на зборовите
Јасност на составот*	<ul style="list-style-type: none"> помалку од 50 % од речениците се јасни 	<ul style="list-style-type: none"> 50-90% од речениците се јасни 	<ul style="list-style-type: none"> 90-100% од речениците се јасни
Употреба на дадените зборови во составот	<ul style="list-style-type: none"> Нема користење или употребени 1- 2 збора од дадените 	<ul style="list-style-type: none"> Искористено најмалку по еден збор од секоја категорија (ликови, настани, место) 	<ul style="list-style-type: none"> Искористени се сите зборови, иако од следниве понудени зборови во категориите настани и место се искористени по еден: фудбал, ластик, народна и место игралиште/ парк
Интерпункција **	<ul style="list-style-type: none"> помалку од 50 % од интерпункциските знаци се точно употребени 	<ul style="list-style-type: none"> интерпункцијата е правилна 50-90% 	<ul style="list-style-type: none"> интерпункцијата е правилна 90- 100%
Правопис	<ul style="list-style-type: none"> Помалку од 50% од зборовите се правописно точно напишани 	<ul style="list-style-type: none"> Правописот е правилен 50-90% од зборовите 	<ul style="list-style-type: none"> Правописот е правилен 90 -100% од зборовите
Конструкција на реченицата***	<ul style="list-style-type: none"> Помалку од 50% од речениците се граматички точни 	<ul style="list-style-type: none"> 50- 90 % од речениците се граматички точни 	<ul style="list-style-type: none"> 90 -100% од речениците се граматички точни
Оригиналноста ****	<ul style="list-style-type: none"> Помалку од 2 индикатори се присутни во составот 	<ul style="list-style-type: none"> 2- 4 индикатори се присутни во составот 	<ul style="list-style-type: none"> 4-5 индикатори се присутни во составот

*Јасност – мислата е целосно завршена

** точка, две точки, запирка при набројување, извичник и прашалник

*** граматичката структура на реченицата е добра (правилна употреба на глаголски форми, согласување на подмент и прирок, согласување на подметот со неговите додатоци според граматички категории

*** *Употреба на придавки, споредби, директно обраќање на ликовите, поврзување на настаните со конкретни место, време, личен печат на настаните

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.3:811'271.16(047.31)

АЛЕКСОВА, Аница

Јазична писменост во почетните одделенија : извештај од
испитувањето на почетната состојба / [автори Аница Алексова, Горица
Мицковска, Митко Чешларов]. - Скопје : Канцеларија на УНИЦЕФ, 2014. -
92 стр. : табели ; 21 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 80-82. - Содржи и:
Прилози

ISBN 978-9989-116-69-8

1. Мицковска, Горица [автор] 2. Чешларов, Митко [автор]

а) Основно образование - Јазична писменост - Извештаи
COBISS.MK-ID 97523722

